

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

A *gofri* neve*

1. Bevezetés. A magyar *gofri* ‘rácsos mintázatú, két vaslemez között sült tésztaalap’ eredete látszólag egyértelmű: az azonos jelentésű francia *gaufre*-ből származhat (ennek eredeti jelentése ‘lép, méhsejt’). Amennyiben a szó valóban közvetlenül a franciából származik, mindenképpen sajátos helye van a magyar fonológiai struktúrájába adaptált szavak között, hiszen ez az egyetlen szó, melyben a szóvégi obstruens + *r* kapcsolat epitetikus *i* hozzáadásával küszöbölődik ki.

A *gofri* származásával kapcsolatban a szakirodalom nem foglal határozottan állást: az etimológiai szótárak nem tartalmazzák, és olyan szakcikkekről sem tudunk, amely eredetét vizsgálná. Az ismeretterjesztő irodalomban azonban találkozunk olyan állítással, mely szerint a szó lengyel közvetítéssel került a magyarba, azaz lengyel jövevényszóóról van szó – ez esetben azonban a szó végén álló *i* nem epitetikus, hanem a lengyel többes számú alanyeseti végződésnek felel meg. A lengyel eredetre vonatkozó felvetés minden meglepősege ellenére meggyőzőnek tűnik, azonban érvelést nem tartalmazó és egyébként is megbízhatatlan forrásokban szerepel, így ellenőrzést igényel.

Cikkünk elsődleges célja a *gofri* francia vagy lengyel eredetének eldöntése. Elsősorban kultúrtörténeti dokumentumok alapján amellett fogunk érvelni, hogy a szó valóban a lengyelből került a magyarba, így tövégi *r* esetében nincs példa a mássalhangzó-torlódások *i*-epitézissel való feloldására.

A következőkben a 2. pontban az obstruens + szonoráns torlódásra végződő idegen tövek adaptálási stratégiáit vizsgáljuk. A 3. pontban a *gofri* eredetéről szóló szakirodalmi és ismeretterjesztő forrásokat vizsgáljuk meg, illetve azok megbízhatóságát mérlegeljük. A 4. pontban áttekintjük a *gofri* eredete szempontjából releváns forrásokat, és levonjuk végkövetkeztetéseinket. Az 5. pontban a *gofri* elnevezéseinek egyéb, a korábbiakban felmerült kérdéseire térünk ki, nevezetesen arra, hogy milyen más elnevezései vannak Európában, illetve magyar nyelvterületen. A 6. pontban összefoglaljuk a főbb megállapításainkat.

2. A szóvégi mássalhangzó-kapcsolatok feloldási stratégiái a magyarban. Az alábbi részben áttekintjük, története során milyen stratégiákat alkalmazott a magyar a (szóvégi) szótagképző mássalhangzók, illetve általánosabban az adott kor magyar fonotaktikájában tiltott szóvégi mássalhangzó-kapcsolatok adaptálására. Ezzel együtt bemutatjuk, hogy a szakirodalom miképpen elemezte ezeket a folyamatokat. A 2.1. pontban a *gaufre* szó francia és magyar kiejtését és ezek szótagszerkezetet érintő következményeit tárgyaljuk. A 2.2. pontban az ómagyarban a tövéghangzók lekopásához, illetve a jövevény-

* Jelen tanulmány anyagát először 2023. október 26-án mutattuk be Szegeden előadás formájában, A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei XII. konferencia programjának keretében.

szavak adaptálásához társuló releváns jelenségeket vizsgáljuk. A 2.3. pontban az *i*-epitézis megjelenését helyezzük el időben, valamint kitérünk az átadó nyelvbeli alakok, illetve változások okozta bizonytalanságra is.

2.1. A *gaufre* francia és magyar kiejtése. Mivel a *gofri*-nak a francia *gaufre*-ből való közvetlen eredeztetése kézenfekvő lehetőségnek tűnik, a következőkben megvizsgáljuk, hogy a szó francia, illetve magyar kiejtése milyen szótagszerkezetet tükröz, illetve hogy a magyar esetében milyen hasonló szóvégi mássalhangzó-kapcsolatokat találunk.

Ami a *gaufre* francia kiejtését illeti, annak szótagszerkezeti elemzése nem evidens anélkül, hogy tudnánk: a modern sztenderd (párizsi) franciában az *r* által jelölt hang tipikusan obstruensként realizálódik (szóvégen is obstruens után); szonorantikus vagy vokalizált realizáció csak egyszerű kódában, illetve komplex kód első pozíciójában fordul elő (CÔTÉ 2000: 114). Így a *gaufre* sztenderd kiejtése [gofx]¹ (vö. CÔTÉ 2000: 113), vagyis egy labiodentális és egy uvuláris réshangból álló kapcsolatot figyelhetünk meg a szó végén, nem pedig egy likvidát, amely a szillabifikáció során jó eséllyel lehetne szótagmag.

A szótagok szerkezetét leíró nyelvközi statisztikai tendencia, a szonoritási hierarchia (CLEMENTS 1990) alapján egyrészt azt várjuk, hogy a szótag magja egy viszonylag szonorus hang legyen (ez tipikusan egy magánhangzó; a mássalhangzók közül többnyire még likvidák és nazálisok fordulnak elő ilyen pozícióban). Másrészt azt várjuk, hogy ettől mind a szótagkezdet eleje, mind a szótagzárlat (kód) vége felé szonoritás szerint monoton csökkenést mutassanak az egymásra következő beszédhangok (tehát a szótagkezdetek emelkedő, a kódak ereszkedő szonoritásúak legyenek). Ebből a leírásból következne, hogy amikor szonoritás szerinti lokális maximumot (szonoritási csúcsot) találunk, az a hang szótagmag legyen.

A szonoritási csúcsok ugyanakkor nem feltétlenül esnek egybe a szótagok magjával: STERIADE (2003: 191) részletesen tárgyalja, hogy két egymással potenciálisan inkompatibilis elv közül (1. egy szótagra csak egy szonoritási csúcs essen; 2. mássalhangzó ne legyen szótagmag) nyelvenként változó, hogy melyik írja felül a másikat. Ha utóbbi dominánsabb, mint előbbi, a /gofr/ kiejtésben sem találunk szillabikus mássalhangzót (egyúttal viszont emelkedő szonoritású kódot igen). Ezt az eshetőséget az is erősíti, hogy amennyiben egy obstruens + *r* [ʁ] kapcsolatot mássalhangzó-kezdetű szó követ, az *r* után a franciában szinte kötelezően megjelenik egy svá (CÔTÉ 2000: 119), még ha másutt a svá megjelenése gyakorta dialektus, regiszter és beszédtempó függvénye is.

PEPERKAMP – ITURRALDE ZURITA (2019) alapján az is elmondható, hogy a franciában szóvégen jellemző az obstruens utáni likvidák törlése is (l. [tab] < [tabl] 'asztal' vagy [uv] < [uvʁ] 'nyiss!'). Mindez magánhangzó előtti környezetben is megtörténhet, de különösen mássalhangzó előtt jellemző (utóbbi esetben mintegy a svá-epentézis alternatívájaként). Ez még tovább erősíti azt, hogy a francia szóvégi mássalhangzó + *r* kapcsolatokban nem szillabikus mássalhangzóról, hanem egy emelkedő szonoritású kódaról beszélhetünk.

A fentiek után lássuk, hogy a magyar beszélők miként ejtik az adaptálatlan *gaufre* alakot. Mint azt a tanulmányban később idézett forrásból is („*gauffre*-nek”, „*gauffre*-ből”;

¹ Az IPA-átírást alkalmaztuk, tehát a [χ] a zöngétlen uvuláris réshangot, nem pedig a finnugor átírás szerinti zöngétlen veláris réshangot jelöli. Ez annak a fonémának egy allofónja a franciában, amelyet a francia szótárak hagyományosan az uvuláris pergőhang [ʁ] IPA-jelével írnak át.

TÓTFALUSI 1988: 12–13), sőt jelen tanulmány első mondatából is láthatjuk, a *gaufre* szó elülsőként is harmonizálhat toldalékokban (de vö. lentebb GALÁNTAI–SZÉKY [1992: 18] hátsó toldalékjával: „gauffre-ból”). Elülső toldalékolást az első szótagi [o] nyilvánvalóan nem válthat ki, és [gofri] ejtés esetén az [i] ugyancsak nem, mivel tudjuk, hogy hátsó + *i* magánhangzó-mintázatú tövek (különösképp azok, amelyekben nem követi már mássalhangzó az *i*-t) csak hátsó toldalékokat válthatnak ki (REBRUS–TÖRKENCZY 2016: 2). Így a kiváltó csak a szillabikusként interpretált *r* lehet.

Ez azért sem tűnik meglepőnek, mert relatíve nagy számban találunk a magyarban adaptálatlan szillabikus *l*-t (illetve kisebb részben *n*-t) tartalmazó jövevényszavakat (pl. *Google*, *Haydn*). Egy azonos pozícióban megjelenő, hasonló szonoritású hang szillabikusként való értelmezését így könnyen támogatják ezek az esetek, vagyis a szillabikus mássalhangzóra végződő szavak meglevő paradigmaosztálya alkalmilag szillabikus *r*-re végződőkkel bővíthet.

Néhány szórványos példa azt mutatja, hogy már lehetnek ilyen tagjai ennek a paradigmaosztálynak (de még így is esélyes, hogy a jóval gyakoribb szillabikus *l* végűek gyakorolnak hatást): *Al-Nasszr*, *Flickr*, *Tumblr*. Az első esetében elülső toldalékolásra is találunk példát a Google-találatokban, ami azt mutatja, hogy az *r* szillabikus is lehet. Utóbbi kettő esetében pedig az emelendő ki, hogy fellelhető az interneten *i*-epitézises alakjuk (*flickri*, *tumbli*). A *Flickr* esetén könnyedén elfogadható, hogy ez a szillabikus *r* epitetikus feloldására példa, a *Tumblr* esete ugyanakkor problémásabb. A szillabikus *r* jó eséllyel csak az *l* törlése árán feltételezhető, és ez fordítva is igaz, ahogyan az *i*-epitézises alakban is csak egyikük szerepelhet artikulációs okokból. Viszont ha egyikük törlődik, jó eséllyel az *r* lesz az: *bl* vagy hasonló végződéssel és ennek epitetizált alakjával nagyobb eséllyel találkozott már a beszélő (*Tumbl<r> ~ tumbli*, vö. *Google ~ gugli* stb.). Továbbá míg *tumbli* alak található 'Tumblr' értelemben a Google-találatok közt, addig *tumbri* alak nem.

Az, hogy az átadó nyelvben az adott szonoráns (*l* vagy *n*) nem feltétlen volt egyértelműen szillabikus, hanem svá + szonoráns ejtésű is lehet, vagy történetileg az is lehetett, nem befolyásolja azt, hogy a magyarban szillabikus mássalhangzókról és az ily végű szavakat tartalmazó paradigmaosztályokról beszélhessünk. BLASKOVICS–ITTZÉS (2022) laboratóriumi fonológiai vizsgálatának eredményei szerint a „szillabikus *l*”-t tartalmazónak leírt szavak harmonikus viselkedése nem függ az opcionálisan megjelenő epitetikus magánhangzótól, és akár valóban szillabikusként, akár svá + *l* formában realizálódik az *l*, olyan harmonikus toldalékmintázatokat vált ki az ezt tartalmazó tö, amelyet magánhangzós szótagmagok egyéb többeli mintázata esetén nem találunk.

Összefoglalva: azt látjuk, hogy a *gaufre* francia kiejtésében az obstruens + *r* kódá feltételezése mellett szólnak érvek, míg az *r*-t csak a magyar beszélők által ejtett alakban írhatjuk le (potenciálisan) szillabikusként. A következőkben azt fogjuk látni, hogy míg a magyar nyelv története során mind különböző komplex kódák feloldására, mind szillabikus mássalhangzók adaptálására találunk magánhangzó-epitézist mint javítóstratégiát (2.2.), addig *i*-epitézist csak szillabikus mássalhangzók esetében látunk (2.3.). Ennek fényében – látva, hogy az átadó nyelvben utóbbi feltétel, a szillabicitás nem áll fenn – valamelyest kétségesse válhat a francia átadás feltételezése, egyelőre ugyanakkor célszerű pusztán a szóvégi obstruens + *r* k a p c s o l a t o k adaptálásáról beszélni.

2.2. Szóvégi mássalhangzó-kapcsolatok feloldása az ómagyar korban. A magyarban megjelenő inetimologikus magánhangzókra már a korai magyar nyelvleírás is fölfigyelt (I. NYÍRKOS 1993: 6). Többek közt Szenczi Molnár Albert is utal arra, hogy a magyar fonotaktikában korábban nem volt engedélyezett a szóeleji mássalhangzó-kapcsolat, elentétben a szláv nyelvekkel, illetve a latinnal (amelyekkel a magyar kapcsolatba került az ómagyar kor folyamán). Mint E. ABAFFY (2003: 348) írja, a korábbi török és iráni jövevényszavak jobbára illeszkedtek a magyar fonotaktikába. Így különböző mássalhangzó-kapcsolatok feloldására is jóval kevésbé volt szükség, szemben a szláv nyelvek és a latin esetével. Az ezekkel való érintkezés folyamán a beszélők számára kihívást jelentő mássalhangzó-kapcsolatok is megjelentek, leginkább szó elején, amelyeket különböző stratégiákkal a magyar fonotaktikai szabályokhoz igazítottak.

Főként a szibiláns + zárhang és a zárhang + likvida szó(tag)kezdetek fordultak elő nagy számban. Bár BÁRCZI (1989⁶: 135) kiemeli, hogy ezek adaptálása nem ment végbe azonnal, a források azt mutatják, hogy az ómagyar kor végéig a komplex szó eleji szótagkezdeteket vagy egy ún. előtéthanggal, vagy egy ún. bontóhanggal föloldották (előbbire l. pl. *stol* > *asztal*; utóbbira pl. *brat* > *barát*; részletes adatokért és azok kategorizálásáért l. NYÍRKOS 1993: 17–57). Hasonló folyamat ment végbe szóvégen is: NYÍRKOS (1993: 88) példaként említi az először 1291-ben *torn*-ként adatolt középfelnémet eredetű *torony* szót is. E kapcsán feltehetjük, hogy a kétnyíltszótagos tendencia, valamint a tövég-hangzó-lekopás következtében szóvégre kerülő mássalhangzó-kapcsolatokat (a mássalhangzó-kezdetű toldalékkal ellátott alakokra is általánosítva: szótagvégre kerülő komplex kódákat) érintő javítóstratégia mintául szolgálhatott, vö. *hatalomu* > *hatalmu* > *hatalm* > *hatalom*. 1371-es az első epentetizált tőalak *Toron* formában, és ahogy a folyamat által érintett korábbi szavaknál is, a *torony* esetében is csak a magánhangzó kezdetű toldalékok előtt maradt meg a mássalhangzó-kapcsolat, mivel itt nem jelenik meg komplex kóda (először: *-thurnya*, 1324).

További példa NYÍRKOS-nál (1993: 88) a szláv eredetű *kapor* szó, amelynek átvett alakja **kopr* lehetett (vö. óegyházi szláv *koprъ*). Ennek feltehető első (1329-es, ÚESz.) adatolása *kopur*, ami egybevág a HORGER (1921: 80) által írtakkal, miszerint a szláv jövevényszavakban szereplő szillabikus („szonáns”) *r*-t a magyar rendre *-ur-* hangkapcsolattal oldotta föl, l. pl. *ščrba* > *csurba* > *csorba*; *Črgrad* > *Csurgrad* > *Csongrád*; *hřvat* > *hurvát* > *horvát*. A *kapor* példája jól mutatja, hogy létezett az ómagyarban javítóstratégia szóvégi obstruens + *r* kapcsolat feloldására. Szóvégi szillabikus *r* feloldását mutathatják még a *cseber*, a *csombor* és a *vödör* szavak, ugyanakkor ezek átdányelvbeli alakja és átvételük időpontja nem ad kellő bizonyosságot erről. MOLLAY (1982: 81, 191) ómagyar kori példái hasonló, *u*-epentézissel történő feloldást mutatnak német átvételekben, az *r*-en túl a szillabikus *n* és *l* esetében is: *Praytumprun* < *Breitenbrunn* [braɪn]; *Wysun* < *Wiesen* [vi:zɛn]; *Hertul* < *Hertl* < *Härtel* > [hertl]; *Nykul* < *Nykel* [nikl] ’Miklós’; *Payur* < *payr* ~ *bayr* ~ *payer* ~ *bayer* ’bajor’.

Mindezek fényében látszik, hogy általánosságban a szóvégi mássalhangzó-kapcsolatok feloldására és ezeken belül nem csak a szillabikus mássalhangzóra végződőkre szolgált javítóstratégiául az epentézis. NYÍRKOS (1993: 87) említi egyetlen későbbi (1792–93-as), a *gofri* kapcsán még relevánsabb szót, a *zsámfuter*-t (’hitvány, semmirekellő’). Ez az azonos jelentésű francia *jean-foutre* szóból ered, mely a TESz. szerint föltehetően a katonai nyelv révén került a magyarba, a kódában található *t* és *r* közti epentetikus

e megjelenésével. Ha a *gofri* a franciából került volna a magyarba, ez alapján inkább egy **gofer* alakot kellene feltételeznünk. Ráadásul, mint a következő pontban látni fogjuk, az *i*-epitézis pusztán szillabikus mássalhangzók feloldása esetében jelent meg, ellenben az ómagyar kori egységes stratégiával.

2.3. Az *i*-epitézis mint javítóstratégia megjelenése a magyarban. A mássalhangzó + *r* kapcsolatok feloldásával ellentétben a mássalhangzó + *l* kapcsolatok feloldására kifejezetten sok példát ismerünk. MOLLAY (1982: 158) a következőket írja a szillabikus *l* feloldásáról: „A magyarban sonans [l] nem lévén, a spontán kétnyelvű beszélő megszünteti a szóvégi mássalhangzó sonans jellegét, ismét consonanssá teszi úgy, hogy vagy előtte vagy utána ejtett, nem etimologikus magánhangzó lesz szótagképző.” Az időben korábbi példáknál (a 15–16. századig) csak epentézist találunk (az *u* helyett már egy középső nyelvválású magánhangzó epentézisét, pl. *zsinde*ly < *schind(e)l*), a későbbiekben viszont kizárólag *i*-epitézist látunk. Utóbbira az első két példa még a 16. századból való: *cukorkándli* ’kandiscukor’ (1546), *francli* ’rojt’ (1562) (MOLLAY 1982: 217, 279); a 17. századi adatok közt már további kilenc szó esetén találunk epitetikus *i*-t.

Ahogy BÁRCZI (1989⁶: 136) írja, az ómagyar kor végével a fentebb ismertetett, a tövéghangzó-lekopást követő, tövégi mássalhangzó-kapcsolatokat érintő epentézis alkalmazása abbamaradt. Ez alapján arra következtethetünk, hogy ekkor már jelen volt egy másik stratégia, az *i*-epitézis, hiszen valószínűleg folyamatosan adódtak potenciálisan átveendő szavak, adaptálásra szoruló szóvégi mássalhangzó-kapcsolatokkal. Egyúttal feltehető, hogy a két stratégia egy ideig versengett egymással: az *i*-epitézis első megjelenéséhez képest (1546) MOLLAY-nál (1982: 158, 466) találunk későbbi adatolását epitetikus alakokat, pl. *ráspoly* ’reszelő’ (1564), *sáfoly* ’faedény’ (1577) – persze ezek jóval korábbi átvételek is lehetnek. Azonos etimonra visszamenő, közel egyidejű, de különböző adaptációs stratégiát mutató átvételnek nincs nyoma, ami arra utalhat, hogy a váltás mégis viszonylag gyors volt. Ennek pontos okáról, illetve az *i*-epitézis esetleges nyelvi divat voltáról csak találgatni tudunk.

MOLLAY (1982) a német–magyar nyelvi érintkezéseket a 16. század végéig tárgyalja, így érdemes megvizsgálni, hogy az ezeken a példákon túl átvett szavak mikortól adatolhatók, másrészt, hogy azok nem korábbiak az előbb felsoroltaknál. Mivel a vizsgálatunk tárgya véghangzóbetoldás, ezért a Szóvégműtató szótárhoz (PAPP 1969) folyamodtunk az *i*-epitézises szavak összegyűjtése érdekében. Mint *i*-epitézist mutató lehetséges jelölteket kezeltük a mássalhangzó után szonoráns + *i* hangsorra (tehát *ji*, *li*, *lyi*, *mi*, *ni*, *nyi*, *ri* betűsorra) végződő szavakat,² mivel a szonoránsok eloszlása jóval megszorítottabb szó végén mássalhangzó utáni környezetben a szonoritási hierarchia következtében (míg a szonoráns + obstruens kapcsolatok gyakoriak szóvégen, addig az obstruens + szonoráns kapcsolatok igen ritkák – illetve a magyarban tiltottak is, amennyiben a szillabikus mássalhangzókat tartalmazó átvételeket nem számítjuk).

Tehát ezen szonoráns + *i* végű szavak eredetét ellenőriztük az ÚESz.-ben, illetve ha abban nem fordult elő, a TESz.-ben, abból a szempontból, hogy amennyiben jövevényszavak, *i*-epitézissel adaptálódtak-e a magyarba. (Az *-i* vagy *-nyi* képzős alakokat természetesen eleve kizártuk a további vizsgálatból.) E vizsgálat alapján 105 szót azonosí-

² Ellenőrzésképp az obstruens + obstruens + *i* kapcsolatra végződő szavakat is áttekintettük, de az egyetlen releváns szó, a *foxi i*-je az ÚESz. szerint más mintára (*pincsi*, *pumi*) jöhetett létre, s nem javítóstratégiaként.

tottunk mint *i*-epitézist mutatót, ezek mind vagy *-li*, vagy *-ni* végződésűek (de pl. MOLLAY korai példái közül egyedül a *mántli*-t tartalmazzák), olyan *-ri* végűt viszont egyet sem találtunk, amely *i*-epitézist mutatna.³ Így az egyedüli lehetséges jelöltnek a *gofri* tűnik.

Az így összegyűjtött 105 szó közül a legkorábbiak a 17. századból adatoltak, már első adatolásuk is mind *i*-betoldásos: *mándli* 'kabát' (1620), *strimfli* 'harisnya' (1636), *kugli* 'golyó' (1643), *rékli* 'blúz' (1668), *puđli* 'uszkár' (1675). Szem előtt tartva, hogy a szóalakok jóval korábban jöhettek létre, mint ahogy első előfordulásuk adatolt (ezt néhol maguk a szócikkek is kiemelik), az sem meglepő, hogy MOLLAY első adatai néhány évtizeddel korábbiak, illetve azt sem tudhatjuk, hogy az ómagyar kor (végének) beszélt nyelvében nem jelent-e már meg esetleg ez a folyamat.

Ennek megfjtéséhez valamelyest közelebb vihet, ha megvizsgáljuk a Szóvégmutato szótár alapján összeállított listában szereplő, *i*-epitézissel adaptált szavak közül azokat, amelyeknek az átadó alakja egyszer már a fent leírt, időben korábbi epentetikus stratégiával adaptálódott a magyarba (vö. GERSTNER 2003: 127), l. pl. (ném.) *stempel* > *stempely* (1553) ~ *stempli* (1848); *schamel* > *zsámoly* (1395) ~ *sámli* (1814); *zwickel* > *cikkely* (1531) ~ *cvikli* (1789). Vannak esetek, amikor ugyanazt az etimont különböző nyelvváltozatokból, különböző korokban veszi át a magyar, és különböző adaptációs stratégiát is alkalmaz (a kornak megfelelően), pl. *butten* > *puttony* (1479), illetve *pittel* > *pitli* (1833).⁴ Ha a párok korábbi tagjai valóban szillabikus mássalhangzót tartalmazó szavak adaptációi voltak, akkor javítóstratégia-váltásról beszélhetünk a fent leírt módon. E feltételt illetően ugyanakkor a szakirodalmi források nem egységesek.

Egyfelől MOLLAY (1982: 158) a következőket írja: „Az *-el* [əl] végű kfn. [középfelnémet] szók redukált magánhangzóját a kfn. kori gyakorlatnak megfelelően még a korai újfelnémet kancelláriai nyelvben is jelölik és ejtik, a parasztnyelvjárásban azonban legkésőbb a XIV. században teljesen redukálódott, azaz szinkopálódott, a szóvégi mássalhangzó ezáltal szótagképző, sonans [j] lett.”⁵ Kevésbé tanult német írnokoknál ezért jelenik meg a kétféle változat; vö. Sopron 1392: *Stephel* ~ *Stephl* [...]”. Ebben az összefüggésben nem meglepőek az ÚESz. további példái: (szepesi szász) *hōmr* ~ (erdélyi szász) *hāmər* > *hāmor* (1344); (bajor-osztrák) *taschl* > *tarsoly* (1349); (magyarországi korai újfelnémet) *tegl* > *tégely* (1558); (szepesi szász) *kepl* > *köpöly* (1560).

Másfelől GERSTNER (2003: 127) azt állítja, hogy a korai, átadó nyelvbeli alakokban a mássalhangzók még nem voltak szillabikusak. Ez alapján éppen az okozná az adaptáció-

³ Valójában a *putri*-t nem tudjuk kizárni, ugyanakkor ennek eredete mind a TESz., mind az ÚESz. szerint ismeretlen.

⁴ A *butten* alak későbbi átvétele feltehetőleg **butni*, míg a *pittel* alak korábbi átvétele **pittely* lett volna.

⁵ STERIADE (2003) alapján tudjuk, hogy ilyen helyzetben elvben emelkedő szonoritású kóda is állhatna. Mindazonáltal összevetve például a francia szóvégi obstruens + *r* kapcsolatok kialakulásával, arra a következtetésre juthatunk, hogy a szótagbéli pozíció befolyásolhatja a szillabikus mássalhangzó és az emelkedő szonoritású kóda közti választást. Míg a szillabikus *l* esetében az *l* eredetileg kódában foglalt helyet (és az azonos szótagi szótagmag esett ki), a francia *lièvre* 'nyúl' szó a következőképpen fejlődött a latinból: [ljevr̥] < (ófr.) [lje.vra] < (lat.) [le.po.re]. Itt szintén kiesett az *r*-rel azonos szótagi szótagmag, ugyanakkor az *r* itt szótagkezdetben volt található, ami elképzelhető, hogy nem tette lehetővé az *r* szillabikussá válását. Ezen folyamatok részletesebb megvizsgálása, más nyelvekre is kiterjedően, további kutatás tárgya.

beli különbséget az azonos etimonra visszamenő szavak korábbi és későbbi adaptációja között, hogy az átadó németben a szóvégi, hangsúlytalan *-en* és *-el* szekvenciák csak időközben alakultak szillabikus *n*-né és *l*-lé. Két dolog viszont tisztázatlan. Azon túl, hogy továbbra sem egyértelmű, miért pont az epitetikus javítóstratégia jelent meg a 16. században (hiszen például a *kapor* típusú szláv jövevényszavak esetében epentézist és nem epitézist tapasztaltunk a szillabikus *r* feloldásakor), nem tisztázott a nyelvjárásközi különbség szerepe sem. Kérdés, hogy tulajdoníthatunk-e jelentőséget annak, hogy a korai átvételek jellemzően közép-német típusú nyelvjárásokból kerültek a magyarba, míg a későbbi átvételek szinte mind a felnémet típusúhoz tartozó bajor-osztrák dialektusokból (GERSTNER 2003: 126–127). Még ha volt is különbség, az a tény, hogy a korai átvételek esetén bizonyos dialektusokban talán a GERSTNER leírása alapján sejthető hanghelyettesítés (és a vele szorosan együtt járó hangrendi kiegyenlítődés) folyamata ment végbe, nem mond ellent annak, hogy lehettek már szillabikus mássalhangzókat tartalmazó dialektusok is, ahol a feloldás magánhangzó-epentézisként írható le. Tehát könnyen elképzelhető, hogy valóban azonos fonotaktikájú szavakra kezdtek el másfajta javítóstratégiát alkalmazni idővel a beszélők, általunk nem ismert okoknál fogva.

Összefoglalva tehát: szillabikus mássalhangzók adaptálódhattak a magyarba már az *i*-epitézis megjelenése előtt is. A Szóvégmutter szótár alapján végzett vizsgálatunk egyúttal azt is megmutatja, hogy az *i*-epitézis a 18. század végén válik egyre gyakoribbá, de a legtöbb újonnan megjelenő hasonló adaptációt a 19. század második felében találjuk először adatolva.

Végezetül arra kell még választ adnunk, hogy miért nem találunk olyan német átvételeket, amelyekben egyáltalán szillabikus *r*-t oldhatott volna föl a magyar beszélő *i*-epitézissel. Hiszen míg az ómagyar kori javítóstratégiák (*u*-epentézis; hangrendi kiegyenlítődés svá helyettesítése során) mind az *l* és az *n*, mind az *r* esetében megjelentek, addig *i*-epitézist csak előbbieknél látunk. Mint WIESINGER (1996: 186–187) kifejti, a kódabeli *r* a középbajor dialektusokban már a korai újfelnémetben, azon belül a 14. században vokalizálódott, illetve bizonyos esetekben eltűnt. Ez a dialektuscsoport a mai Dél-Bajorország, Felső-Ausztria, Alsó-Ausztria, Bécs és Salzburg tartományok, valamint Stájerország tartomány északi részének a területét fedi le, tehát azokat a területeket, amellyel a magyarnak jelentős kapcsolata volt. Így egyrészt elmondható, hogy a középmagyar kor után egyre dominánsabb donor-nyelvjáráscsoportban, a középbajorban (bajor–osztrák) nem fordulhatott elő szóvégi mássalhangzó + *r* kapcsolat (és így *i*-epitézis), vagyis a kései, a magyarban *-er* végűként adaptált szavak átvételében az írásbeliség játszhatott nagy szerepet (pl. ném. *Koffer* [kɔfɐ] > m. *koffer*). A középmagyar kor előtt pedig az *i*-epitézis nem is volt jelen, így az akkoriban domináns erdélyi és szepesi szász nyelvjárásokban az *r*-vokalizáció datálása nem szükséges – ha megtörtént egyáltalán. Ugyanis a *hámor* típusú, epentézist (vagy a svá helyén harmonikusan illeszkedő magánhangzó megjelenését) mutató szavakból az *r* mássalhangzós voltára következtethetünk.

Így végső soron arra jutunk, hogy *i*-epitézist csak szillabikus mássalhangzók adaptálásánál találunk történetileg, ellenben a franciában, amelynek *gaufre* szavából a *gofri* eredhetne, az *r* obstruens utáni helyzetben nem szillabikus – ugyanakkor a szó magyar ejtésében lehet az (más, hasonlóképpen ejtett szónál még igen ritkán előfordulhat ennek *i*-epitézises feloldása is, l. *flickri*).

Azt a feltevést, miszerint a *gofri* *i*-epitézis útján adaptálódott volna, az is gyengíti valamelyest, hogy a 18. századból, amikor az *i*-epitézis már egyértelműen jelen volt, találunk olyan franciából átvett jövevényszót (*zsámfuter*), amely a korábban jellemző epentetikus javítóstratégiára, mintsem az epitetikusra példa. Ráadásul, mint bemutattuk: a középmagyar kortól kezdve német nyelvváltozatokból nem is igen kerülhetett adaptálásra szóvégi mássalhangzó + *r* kapcsolat. Így a fenti részletek alapján több ok miatt is különös volna a *gofri* közvetlen francia eredeztetése.

3. A *gofri* eredetéről a szakirodalomban és azon túl. BAKOS (1986⁸) még nem tartalmazza a *gofri*-t, de ZIMÁNYI (2020: 324) szerint az 1996-os kiadás már igen – mi ezt a rendelkezésünkre álló BAKOS (2002²)⁶ alapján tudjuk megerősíteni. A szótár a szót francia eredetűnek mondja. A szótár előszava (BAKOS 1986⁸: X, 2002²: XIII) azonban utal arra, hogy a szó eredetként a kiinduló nyelvet tüntetik fel, és közvetítő nyelvet csak akkor, ha a szó abban „jellegzetes módosulásokat szenvedett, és mi onnan vettük át”. Ha az *-i* valóban a lengyel eredet miatt került a végére, akkor azt indokolt lenne feltüntetni. Kérdéses azonban, hogy a szótár szerzője mérlegelte-e a lengyel átvétel lehetőségét.

A mérvadó magyar etimológiai szótárakban a *gofri* nem szerepel. Amikor a TESz. készült, a *gofri* még nem került be a magyarba (az átvétel feltehető időpontját a 4. pontban próbáljuk meghatározni). Az EWUng. szócikkeinek összeállítása idején, az 1990-es években azonban már nem csupán megvolt, de széles körben ismert is volt; ám annak ellenére sem került be, hogy az EWUng. címszavait tudatosan is bővítették, többek közt modern jövevényszavakkal, mint például *bikini*, *diszkó*, *hamburger*, *konténer*, *kuplung*, *lézer*, *ufó*, de olyan nem irodalmi kifejezésekkel is, mint a *fater* vagy a *kégli* (GERSTNER 2022: 45). Az ÚESz. előszava (GERSTNER é. n.) a címszóállományról a következőket írja: „A szóanyag azonban a TESz.-belihez képest az EWUng.-ban változott, és ez alapvetően szótárunkban is megmaradt. [...] a szavak állománya két vonatkozásban is bővült: egyfelől – néhány elavult szó felvétele mellett – az utóbbi mintegy harminc év neologizmusával, másrészt olyan szócsaládokkal, amelyek azonos elő- vagy utótagú összetett szavakból állnak, és elsősorban gazdag szótörténeti dokumentáltságuk miatt figyelmet érdemelnek.” A *gofri* nem az elmúlt harminc év neologizmusa, nem avult el és nem is összetett, így nem csodálkozhatunk, hogy az ÚESz.-ba sem került be.

Nem került be a *gofri* a főként a TESz. és az EWUng. alapján készült népszerűnek szánt szótárba, az ESz.-be sem; erre a hiányosságra (egyebek mellett) már a korabeli kritikák is felhívták a figyelmet (FEJES 2007: 142). A Magyar Larousse szerint viszont angol jövevényszó, amint az a kötetből írt kritikából (GALÁNTAI-SZÉKY 1992: 18) kiderül: „a szótárszerkesztő más helyütt készséggel elfogadja a nálunk ismeretlen okból »amerikai palacsintá«-nak is nevezett *gofri* angol származtatását, holott az angolban ilyen szó nincs (talán a francia *gauffre*-ből vagy *gauffrette*-ből ered)”. Figyelemreméltó, hogy a recenzensek milyen óvatosan fogalmaznak a szó eredetével kapcsolatban (és fenntartásokkal az *amerikai palacsinta* kifejezéssel kapcsolatban is).

⁶ Bár a szótár azonos szerzővel, címmel és kiadónál jelent meg, az 1996-os kiadásnál a kiadások számozását újrakezdték. Ez vezet ahhoz az eredményhez, hogy a kiadás száma alapján későbbi változatok időben korábbiak is lehetnek, és fordítva.

Megtalálható viszont TÓTFALUSI ISTVÁN több, nagyközönségnek szánt etimológiai szótárában, így az Idegenszó-tárban (TÓTFALUSI 2004)⁷ és az internetes Magyar etimológiai szótárban.⁸ Ez utóbbiban a következőket olvashatjuk: „A lengyel *gofry* szóból, amely a francia *gaufre* (tkp. ’méhlép’) kiejtés szerinti átvétele többes számúvá alakítva, ez a tésztaféle ugyanis először Lengyelországból hozott gépeken sütve jelent meg nálunk. A francia szó forrása az alnémet *wafel* (’méhlép’, ebből ered az angol *waffle* is), mert a tészta mintázata a méhsejtekre emlékeztet.”⁹ (TÓTFALUSI 2004 is ugyanezt tartalmazza egyszerűbb megfogalmazásban.)

TÓTFALUSI-nak nem ez az első munkája, amelyben a *gofri* lengyel eredete mellett foglal állást. Ezt teszi már 1988-as regényében is, mely egy igen sajátos műfajú alkotás. Formáját tekintve ugyan regény, de akként aligha állná meg a helyét: a jellembrázolás vagy a történetészövés minimális. A regény története szerint az elbeszélő, Gyurit, a kezdő magyartanárt megbízzák a nyelvtan fakultáció vezetésével. A szereplők ugyan folyamatos párbeszédet folytatnak, de lényegében mégiscsak monologizálnak, felmondják azokat az ismereteket, amelyeket a szerző az olvasónak át szeretne adni; módszertani kérdésekkel, például hogy miként járhatunk utána egy szó eredetének, vagy milyen nehézségekkel jár egy-egy szó eredetének eldöntése, egyáltalán nem foglalkozik. A regény fejezetei egy-egy óra történéseit mesélik el, az órák pedig az idegen szavakról szólnak. A fő téma egyfelől e szavak eredete, motivációja, pontos jelentése, másfelől pedig a magyarításukra történő kísérletek, illetve azok sikeressége vagy sikertelensége. Ezt illusztrálja a *gofri*-ról szóló szövegrészlet is:

„– Nem olyan régen jelent meg egy újfajta édesség az ilyen city grillekben meg más maszek büfékben – tette hozzá Ernő –, és ennek az elnevezésével sokan bajban vannak. Az a négyzethálós mintájú, édes, sárgásbarna ostyaféle, amit két forró vas között sütnek, aztán cukorral, lekvárral vagy különféle ízesítésű habbal adják.

– A *gofri*! – kiáltott Piroska. – Nagyon finom!

– Hát ezt láttam már kiírva *gofrinak*, *goffrynak*, *waffelnak*, *wafernek*, de egy-két helyen amerikai palacsintának is – folytatta Ernő. – A palacsintához nem nagyon hasonlít, és

⁷ A szótár letölthető a <https://dtk.tankonyvtar.hu/bitstream/handle/123456789/8867/Idegenszo-tar.pdf> címről (2023. 04. 10.).

⁸ Elérhetősége: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3> (2023. 02. 02.). Csak a szótár előszavából derül ki, hogy szerzője TÓTFALUSI ISTVÁN – de nem sikerült ilyen című nyomtatott szótárának nyomára bukkanni. Van azonban az Arcanum kiadásában egy 2002-es Szó-Tár-Lat című kiadványa (CD-ROM), amelyben szerepel egy Magyar etimológiai nagyszótár is (<https://www.arcanum.com/hu/product/SZTL>; 2023. 02. 02.).

⁹ Mint arra cikkünk egyik lektora felhívta a figyelmet, a francia etimológiai szótárak nem alnémet, hanem frank eredetűnek mondják a szót (vö. pl. REY 1998: 1562). Az *alnémet*, a *frank*, illetve a később felmerülő *holland* részben egymást fedő fogalmak, illetve térben és időben különböző nyelvváltozatokat fedhetnek le. A pontosabb meghatározás érdekében az ilyen címkézés helyett célszerűbb lenne olyan hangtani sajátosságokra hivatkozni, melyek pontosabban behatárolhatják a szó eredetét – ilyenre azonban nem találtunk példát. Az idézett szótár is csak arra utal, hogy a szó aligha lehet holland eredetű, hiszen a hollandban csak a 13. század végéről adatolt, ugyanakkor az újlatinban régebbi szó. Legrégebbi előfordulását azonban a franciában is a 12. század végére teszi, így ez az érvelés sem tűnik feltétlenül meggyőzőnek. Mindenesetre mi itt a magyar *gofri* eredetével foglalkozunk, a vizsgálatot a szó korábbi történetére nem szeretnénk kiterjeszteni.

azt sem tudom, hogy tényleg Amerikából ered-e, de nekem jobban tetszik ez az elnevezés, mint az idegenek.

– Egyetérték – mondtam. – Elsőnek *gofry* alakban láttam kiírva pár éve, és akkor meg is kérdeztem a maszekéktől, honnan szedték ezt a gofryt. Azt mondták, a sütit Lengyelországból hozták, és hogy ott azt a tésztát gofrynak írják, okosabbat nem tudtak kitálcálni. Erre rögtön eszembe jutott, hogy gyerekkoromban jártam Belgiumban, és ott ettünk ilyen sütit, és hogy franciául *gauffre*-nek hívták. No persze, a lengyelek ezt írták át kiejtés szerint, és ahogy gyakran csinálják az ételnemükkel, hasonlóan a többi szláv nyelvhez, többes számba tették.

– Ezek szerint nem is lengyel eredetű?

– Nem hát, és nem is amerikai, egész Nyugat-Európában sokfelé ismerik. Az angol *waffer* is a francia *gauffre*-ből való, ez viszont a német *Waffel*-ből ered, pontosabban abból a holland *wafel*-ből, ami a német szónak is az előzménye, és eredetileg lépet jelentett. Mármint a méhkasban található lépet, és csak később ment át a kissé hasonló mintázatú, mézzel készült ostyafélére. Egy szó, mint száz, én is szívesebben látnám, ha a sokféle és nem is könnyű ejtésű idegen név helyett elterjedne az amerikai palacsinta, akár megfelel a tényeknek, akár nem.” (TÓTFALUSI 1988: 12–13)

A részlet nyilván nem tekinthető olyan állásfoglalásnak, mint a szótár szócikke. Egyfelől bármennyire is a szerző alteregójának, illetve mindentudó szakértőnek tekintjük Gyurit, alapjában véve mégiscsak egy regényhős, akin nem kérhetjük számon az állításait. Másfelől a szöveg csak a *gofry* írásmódról állítja egyértelműen, hogy lengyel hatásra keletkezett – az „Ezek szerint nem is lengyel eredetű?” kérdésre adott válasz egyenesen tagadja, hogy lengyel eredetű lenne, bár az nem világos, hogy a kérdés az ételre vagy a nevére vonatkozik-e. Ráadásul, úgy tűnik, TÓTFALUSI a regényben nem igazán választja el azt, hogy egy-egy szó mely nyelvből terjedt el, illetve mely nyelvből került a magyarba, holott ez a nyelvtudomány szempontjából nagyon nem mindegy – a *gofri* esetében pedig különösen fontos kérdés.

Rengeteg okunk van kételkedni TÓTFALUSI-nak a *gofri* lengyel eredetéről szóló állításában. TÓTFALUSI minden érdeme mellett sem tekinthető szakembernek, nincs tudományos fokozatáról vagy arról, hogy nyelvészeti kutatásokban részt vett volna, szakfolyóiratokban szócikkeket publikált volna. Ismeretterjesztő műveinek fogadtatása vegyes, számos pontatlanság, tévedés róható fel neki (l. pl. PÁTROVICS 2003; FEJES 2012; FÖLDESI 2014).¹⁰ TÓTFALUSI (1988: 46) számunkra is releváns pontatlansága, hogy megjegyzi: „a német *-erl* kicsinyítő képző a magyarban mindig *-edlivé* alakul”, (pl. a *no-kedli*, *hokedli*, *stampedli* esetében), holott itt legfeljebb a *-rl* *-dl*-ként való átvétele sajátos, az *i*-epitézis egy sokkal általánosabb jelenség (a következő példája, a *sirhógni* is ilyen, és a következő oldalon előforduló *prézli*, *snicli* és *rósejbn*i is ezt mutatja). De vannak nyilvánvaló durva tévedései is, például a 107. lapon a *fifty-fifty* kifejezést a tenisz szaknyelvéből vezeti le, holott ez nyilván az 50–50 százalékra, és nem egy gémmel döntetlen állásra utal.

¹⁰ Ilyen pontatlanság a fenti idézetben, hogy míg a „city grillekben meg más maszek büfékben” fordulat azt sugallja, hogy a city grillek is magántulajdonban voltak, valójában a Belvárosi Vendéglátó Vállalathoz tartoztak. (Ráadásul a *City Grill* márkanév volt, tehát indokolt lenne nagybetűvel írni, és egyetlen forrásra sem sikerült rábukkannunk, mely megerősítette volna, hogy a City Grill valóban árult gofrit is.) További pontatlanság, hogy bár az angol *waffer* valóban a szócsaládba tartozik, valójában ’napolyi’ a jelentése, a ’gofri’ jelentésű szónak viszont *waffle* az alakja.

További gyanakvásra ad okot, hogy nem tudjuk, TÓTFALUSI milyen alapon állítja a *gofri* lengyel eredetét. A regényben ezt az állítást csak egy anekdotikus forrás támasztja alá, amit nehéz komolyan venni. Még ha gofrisütő gépeket hoztak is Lengyelországból, ez nem jelenti azt, hogy az ételt onnan ismerik vagy onnan terjedt el, a nevééről nem is szólva. Ráadásul a *gofri* nyugatias gyorséttermi fogásként él a köztudatban (ezt tükrözi az *amerikai palacsinta* magyarítás is, melyre az 5. pontban még visszatérünk), ami nehezen egyeztethető össze a hetvenes-nyolcvanas években válságos korszakát élő szocialista Lengyelország képével. A magyar *gofri* lengyel eredetét a polonisztikai szakirodalom sem tartja számon (vö. pl. TÖRÖK 2009: 169–170, 178–179).

Ugyanakkor nyelvészeti érünk nem igazán lehet a lengyel származtatás ellen. A *gofry* szó valóban megvan a lengyelben, és ahogyan TÓTFALUSI állítja, minden bizonnyal a francia *gaufre* átvétele. Az is egyértelmű, hogy ez többes számú alak, bár az ételnevek többes számba tételével kapcsolatban TÓTFALUSI (illetve Gyuri) nyilván túloz. Tény viszont, hogy az üzletek feliratain a termékek (nem kizárólag az élelmiszerek) elnevezése többes számban áll, és a lengyelül nem tudók számára ezek a leginkább szembeötlőek. Ráadásul az ételnév egyes szám nominativusi alakja eleve ritka lehet a lengyelben: a Google tanúsága szerint *gofry*-ból kb. tízszer annyi van, mint *gofr*-ból,¹¹ és egy online szótár kommentjeiben is azt láthatjuk, hogy a nyelvhasználók csodálkoznak a *gofr* alak meglétéén, és egyesek jelzik, hogy szerintük a *gofer* lenne a helyes.¹² Mindez amellet szól, hogy a magyar nyelvhasználók is inkább a többes számú alakkal találkozhattak.

Bár a közvetlen lengyel származtatás ellen sem szól semmi, a francia ellen sem (ha az *r* utáni *i*-epitézis példátlanságától eltekintünk). Nem marad más hátra tehát, mint hogy a rendelkezésünkre álló nyelvmlékek alapján döntsük el, hogy a francia vagy a lengyel származtatás-e a helytálló, vagy legalábbis melyik a valószínűbb.

4. A nyelvmlékek tanúságtétele. Mivel a *gofri* átvétele minden bizonnyal már abban a korszakban történt, amelyik nyelvmlékekben már rendkívül gazdag, a releváns források feldolgozása gyakorlatilag lehetetlennek tűnik. Nagy számú forrás viszonylag gyors áttekintése érdekében az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT.) anyagát vizsgáltuk meg. Ez több száz magyar nyelvű periodika (majdnem) minden számát tartalmazza, közéjük tartoznak napi-, heti- és havilapok, hírlapok, magazinok és szakfolyóiratok is. A magyarországiakon túl határon túli kiadványok anyaga is elérhető. (Idegen nyelvű periodikák is vannak az adatbázisban, de ezek számunkra nem relevánsak.) Ezen kívül az adatbázisban könyvek, elsősorban lexikonszerű kiadványok is megtalálhatók.

Az anyagok OCR-ezettek, azaz a beszkenelt lapokat szöveggé alakították, így könnyen kereshetők. Sajnos a karakterfelismerés sok esetben hibás, de a kereső (általunk pontosan nem ismert módszer alapján) sok esetben a rosszul felismert alakokat is találatként jeleníti meg. Ennek köszönhetően remélhetjük, hogy az összes releváns adatot át tudtuk tekinteni.

A keresés során a *gauffr*-, *gauf*-, *goffr*- és *gofr*- kezdetű szavakra kerestünk rá annak érdekében, hogy a szó lehetőleg minden elképzelhető formájában élénk kerüljön, beleértve a ragozott és képzett változatokat, illetve azokat a szóösszetételeket is, melyeknek

¹¹ <https://www.google.com/search?q=%22gofr%22+site%3Apl>, <https://www.google.com/search?q=%22gofry%22+site%3Apl> (2023. 02. 05.)

¹² <https://sjp.pl/gofr> (2023. 02. 05.)

előtagjaként áll (pl. *gofrisütő*, *gofriillat* stb.). Ez természetesen rengeteg irreleváns találatlal járt (különösen, ha hozzá vesszük az OCR-ezés miatti tévedéseket). Különösen nagy számú volt a fenti betűsorokkal kezdődő tulajdonnevek száma. Természetesen nem minden releváns adatot használtunk fel. Mivel a nyolcvanas évek második felében már teljesen közkeletű szónak tűnik a *gofri*, a későbbi adatokat nem is dolgoztuk fel részletesen.

Mivel a *gofri* történetét elvben befolyásolhatja a szócsaládjába tartozó egyéb szavak története is, először röviden kitérünk az ezekre vonatkozó adatokra. Az anyagunkban előforduló legkorábbi adat a Honderü 1843-as évfolyamából származik: „Díszítésül ruhák s felső öltönyökre kiválólag használtatik a nyomott atlatz (satin gaufré).” A *gaufré* a francia *gaufre* ’mintáz, mintát présel’ ige befejezett melléknévi igenévi alakja. Az idézet alapján nem egyértelmű, hogy idegen szóként használatos volt-e a magyarban, vagy csupán a francia kifejezést is megemlíti a pontosság kedvéért (bevetett magyar kifejezés híján). Mindenesetre a következő évtizedekben rendszeresen előbukkan vagy a francia formában, vagy a német közvetítésre utaló *-íroz* képzővel ellátott magyar ige befejezett melléknévi igenévi alakjában (*gaufrirozott*), egy esetben, 1900-ban még a német befejezett melléknévi igenévi alak (*gaufrirt*) is előfordul. Ritkán felbukkan a művelet eredményét jelentő *gaufrage* ’préselés’ szó is. Mind a francia, mind a magyar melléknévi igenév írásmódjában igen korán megjelenik két olyan ingadozás is, amely később a *gofri* írásmódját is jellemzi: az *au* ~ *o* és a *f* ~ *ff*. Az első ingadozás magyarázata kézenfekvő: az *au* az eredeti francia (és német) írásmódot tükrözi, az *o* a kiejtést. Az *f* ~ *ff* ingadozás, úgy tűnik, már a franciában megvan. A Francia Akadémia szótára 1740-es 3. kiadása még két *f*-fel íratja,¹³ az 1762-es 4. kiadástól viszont egy *f*-fel szerepel.¹⁴ Ennek ellenére ma is számos esetben két *f*-fel fordul elő.¹⁵

Míg a magyarban kezdetben a kifejezés divatlapokban tűnik fel, 1887-től különböző adózási rendeletek kiadásában is felbukkan, nem sokkal a századforduló után pedig a divatleírásokból el is tűnik, és már csak 1918-ban és 1934-ben bukkan fel alkalomszerűen. A harmincas évektől főleg textilipari szakfolyóiratokban bukkan fel, majd teljesen eltűnik, hogy aztán a hatvanas években néhány romániai újsághírben tűnjen fel (nyilván román hatásra). Utolsó magyarországi felbukkanása textilipari vonatkozásban 1979-es, amikor is a Mai spanyol művészet című Műcsarnok-kiadványban egy mű technikájával kapcsolatban használják a *gaufrage* terminust. 1980-ban még egy romániai hetilap számol be a Segesvári Selyemszövőderől, és itt említenek *gofráló gép*-et. Ezután ez a terminuscsalád teljesen eltűnni látszik.

A textilipari jelentéshez hasonló használatban, de más anyagokkal kapcsolatosan jóval ritkábban bukkan fel a szócsalád. Papírral kapcsolatban 1908-ban jelennek meg a *gaufrirozás* ’dombornyomás’ és a *gaufrirpapir* terminusok (’dombornyomott papír’? ’dombornyomáshoz való papír’?). 1920-ig fordul elő a *gauff(ri)rozott papir(os)*, később

¹³ <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A3G0141> (2024. 11. 24.)

¹⁴ <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A4G0197> (2024. 11. 24.)

¹⁵ A Google Ngram Viewer tanúsága szerint a két *f*-es változat ugyan ritkább, de folyamatosan jelen van: https://books.google.com/ngrams/graph?content=gaufre%2Cgaufrage&year_start=1800&year_end=2019&corpus=fr-2019&smoothing=0 (2024. 11. 24.). TILLINGER GÁBOR (sz. k.) szerint elképzelhető, hogy a gyakoribb *gouffre* ’szakadék, mélység, örvény’ hatásáról van szó. Ez lehetséges, hiszen jóval gyakoribb szó: https://books.google.com/ngrams/graph?content=gaufre%2Cgaufrage%2Cgouffre&year_start=1800&year_end=2019&corpus=fr-2019&smoothing=0 (2024. 11. 24.).

már csak az ötvenes években, a Papír és nyomdatechnika című szakfolyóiratban fordul elő a *gaufriropapír*, illetve a *gaufrépapír*. 1908-ból van példa porcelán *gaufre-vázákra*, 1954-ben pedig a nyersmülbőrbe való mintanyomás eszközeként említik a *gaufrier-kalander*-t.

Külön érdemes áttekinteni a lexikonok és szótárak vonatkozó anyagát. A Pallas nagy lexikona (7. kötet, 1894) a *gaufre* címszót tartalmazza, és „mintás sajtolás”-ként definiálja, kifejezetten textilipari terminusként. A meghatározást szó szerint átveszi a Révai Nagy Lexikona (8. kötet, 1913). A Tolnai Világlexikona (3. kötet, 1913) a *bélyeg* szócikkben említi azt a hamisítást nehezítő technikát, melynek során „géppel apró négyszögeket nyomnak bele a bélyegbe (gauffrage)”. GOMBOCZ ZOLTÁN és MELICH JÁNOS Magyar Etymologiai Szótárában (EtSz. 1111) pedig a következő szerepel: „**gaufriroz** [olv. *gofriroz*; vö. »gaufriroz, olv. go-« [...] vö. »gaufriren: mintázni, cifrázni szövetét meleg vassal« [...] 'szövetbe mintákat stb. préselni'; < ném. *gaufrieren* (olv. go-) [...] 'prägen, rillen, mit einem warmen eisen od. pappdeckel figuren auf ein zeug drucken, zeug mit mustern bedrucken' < fr. *gaufre* ua.: *gaufre* 'lép; ostya, váfli'”. Mindegyik forrás csak a textilipari jelentésről szól – GOMBOCZ és MELICH ugyan említik a *gaufre*-t, de az említés formája is arra utal, hogy ekkor még nem került be a magyarba.

Látható tehát, hogy a szócsalád ezen elemei talán sosem váltak közkeletűvé, de a 20. század közepére – legalábbis Magyarországon – mindenképpen az igen szűk értelemben vett szaknyelvekbe szorultak vissza, ha ott egyáltalán éltek. Érdemes ezt a tényt összevetni azzal, hogy mikor fordulnak elő a szócsalád tagjai étkezésre vonatkozóan.¹⁶

A *gofri* első előfordulása meglepően korai, és a helye is némileg váratlan. Charcot J. M. Előadások az idegrendszer betegségeiről I. című, magyarul 1876-ban kiadott könyvében olvashatjuk: „E nő ki, ki [sic!] kockalepényeket (gaufre) készített, tíz évnél tovább lakott igen nedves földszinti lakásban, s a leírás, melyet ez egészségtelen lakhelyről ad, semmi kételkedést sem enged e tekintetben.” Kétségtelennek tűnik, hogy a *gaufre* itt nem mint magyar, hanem mint francia szó áll. A *kockalepény* alkalmi magyarításnak is tűnhet, de a magyar sajtóból 1849 és 1912 között néhányszor előfordul, és adatolt CZU-CZOR és FOGARASI szótárában is: „Lepény, mely rovatosan kockákra van osztva, vagy kockaalaku apró sütemény.” Kérdéses persze, hogy ezeket a lepényeket ma gofrinak tartanánk-e, de az kétségtelen, hogy hasonló ételféleségről lehet szó.

1907 és 1909 között különböző lapokban bukkan fel a *Pomona* nevű csemegeválogatás reklámja. Az egyik hirdetett összetevő a *gaufrettes-pralinées*: erősen kérdéses, mennyiben tekinthető ez magyar szónak. A Pesti Napló 1910-ban arról számol be, hogy a budapesti cukrászdákból korábban éppen a legjellemzőbb francia sütemények hiányoztak, és ezek között említi a *gauffrette*-t. A kicsinyítő képzős *gauffrette* azonban magyarul 'ostya, nápolyi', nem pedig 'gofri', így számunkra ezek az adatok kevésbé relevánsak. Jelentőségüket az adhatná, ha legalább ebben a jelentésben közkeletűvé vált volna, erre azonban semmi nem utal.

A Budapesti Hírlap 1912-ben írja egy belgiumi úti beszámolóban: „Ha Brüggera gondolok, sütemény illata csapja meg orromat, a kis városka utcáin nyílt kocsikban sütik és árulják a pompás *gauffre*-t, melyből teánkhoz kóstolgattunk és kitűnőnek találtuk.” Itt

¹⁶ A teljesség kedvéért érdemes megjegyezni, hogy 1927-ben kétszer is felbukkan a *Gofri* mint versenyautó-márka, majd egy decemberi hír arról számol be, hogy a bécsi gyár fizetési zavarokkal küzd. Valószínűleg sajtóhibáról van szó *Grofri* helyett (<https://de.wikipedia.org/wiki/Grofri>).

kétségtelenül a gofriról van szó, de semmi nem utal arra, hogy a szó meggyökeresedett volna. A Révai Nagy Lexikona (14. kötet, 1916) szintén azt mutatja, hogy a szó nem volt használatos a magyarban, hiszen az *ostya* címszóban szerepel: „(ném. *Waffeln*, franc. *gaufres*), eredetileg hollandi sütemény, mely Német- és Franciaországban nagyon el van terjedve. Tojás, cukor és kevés liszt keverékéből készül, néha vaníliás, krémmel v. csokoládéval töltik”. Kérdés, hogy itt pontosan miről is lehet szó, hiszen a gofri nem ostya, ráadásul jellemzően nem is töltik, hanem a tetejére pakolják a krémekeket, tejszínhabot, gyümölcsöket stb. Elképzelhető, hogy német hatásra a két fogalom keveredett (l. az 5. pontot), és valójában itt is az ostyáról (nápolyiról) van szó. Alighanem tényleg a gofriról van szó azonban a Magyarországon 1925-ben, ahol jellegzetes párizsi figurákat sorolnak fel: „a nagyvilági nő, az apacs, a planer, a rendőr, a munkás, a grizette, a diák, a montparnassei művész, a montmartrei komédiás, a mannequin, a kis süteményárú, a goffre-sütő, a levélhordó, a virágárusleány, stb. stb.” Itt is kétséges, hogy a „kis süteményárú, a goffre-sütő” vajon egy vagy két figurát jelöl-e. (Különösen furcsa a francia kontextusban az *o-s* írásmód.) 1929–30-ban a Cukrárszok Lapjában még többször megjelenik egy hirdetés „Gaufretoms kiváló újdonság töltött ostyák, teasütemények és kekszek ízesítésére” szöveggel: a szövegkörnyezet alapján a *gaufretoms*¹⁷ kétségtelenül a szócsaládba tartozik, de képzésmódja és jelentése homályos (esetleg márkanév). Legközelebb az étel csak 1968-ban bukkan fel az Ország-Világban, egy párizsi beszámolóban: „Mert lépten-nyomon sütnék valamit. Palacsintát, krumplit, gaufre-t.” (Elvétve még a nyolcvanas évek végén, illetve később is lehet találkozni *gaufre* írásmódú alakokkal, ugyanakkor ezek mind Franciaországról vagy Belgiumról szóló írásokban jelennek meg.)¹⁸

A szó *gofri* írásmóddal először 1977-ben, a Kertészmezőkben, a Kertészeti Egyetem lapjában bukkan elő, egy lengyelországi cseregyakorlat beszámolójában: „Bevalljuk, többen inkább azért csatangoltunk, hogy a céklaleves ízeit a csoport által közkedvelté vált gofrival elnyomjuk.” Két évvel később a Szabad Föld már arról számol be, hogy Budapesten is kapni gofrít: „Ez az újdonság, melyet a János-hegyi kilátótól, a Libegőtől pár méterre árulnak,^[19] Lengyelországból került hazánkba. Onnan hozta be egy élelmes fiatal házaspár, s vasárnaponként a kirándulóknak süti. A süteményszerű csemege lényege: sűrű palacsintatészta, melyet rácsos formába öntve kisütnek, majd megkenik lekvárral, megszórják porcukorral. [...] – Mégis, hogy kell kérni? – Kérheti úgy is, hogy rácsos palacsinta, de úgy is, hogy »gofri«. Furcsamód mindenki hamar megtanulta ezt a nevet, és

¹⁷ Cikkünk egyik lektora szerint a *gaufretom* szó nem létezik, de a *gaufretton* kicsinyítőképző-halmozással létrejöhetne. Viszont, mint megjegyzi, az interneten is csak egyszer fordul elő, ott is (algériai) márkanév.

¹⁸ Arra, hogy az étel ebben az időben még ismeretlen volt Magyarországon, közvetve utal, hogy sem az Új magyar lexikon 1962-ben kiadott 3. kötetében (G–J), sem az 1972-ben kiadott kiegészítő kötetében (A–Z) nem jelenik meg meg sem *gofri*, sem *gaufre* alakban. Mint arra GERSTNER KÁROLY (sz. k.) felhívta a figyelmet: a Magyar értelmező kéziszótár 1972-ben megjelent első kiadásában (ÉKsz.) sincs benne a szó.

¹⁹ A helymeghatározás önellentmondásos, hiszen a Libegő felső végállomása és a kilátó kb. 300 méterre van egymástól. Mint alább kiderül, minden bizonnyal ez volt az a pont, ahonnan elindult a *gofri* terjedése. Eleve ritka, hogy egy szó terjedésének kiindulópontja földrajzilag ennyire behatárolható: amennyiben pontos helymeghatározást kapnánk, szinte méterre pontosan beazonosíthatnánk a helyszínt.

senki sem jött zavarba, amikor ki kellett mondani. Hiába, a hasunkért mindenre képesek vagyunk.” 1981-ben viszont már a Zalai Hírlap sem érzi szükségét, hogy elmagyarázza, mi is az a *gofri*: „Ételkülönlegességekkel is nyitunk, gondolkodunk a pizzáról, gofrirol...” Igaz, az Utazási Magazin szerzője ugyanebben az évben mintha nem ismerné a gofrit: „Ennek kapcsán megemlítjük a másik »városképi jellegzetességet« a gauffre-t (flamandul Wafel). Ez kis sütdékben helyszínen készülő rendkívül édes kelt tésztából süttött, jellegzetes szagú sütemény, amit cukorral megszórva vagy tejszínhabbal bevonva szintén az utcán fogyasztanak.”

1983-ban a veszprémi Naplóban már azt hirdetik, hogy „GAUFRE sütdő a csopaki strandon eladó”. Új alakkal jelentkezik a Népszava is, mely egy új üzlet kapcsán azt írja: „A *gofr* nevű máris igen népszerű”. Nem világos, hogy sajtóhibáról van-e szó, vagy a francia alapján előállított autentikus kiejtésének szánt, de fonetikus írásmódú alakról, esetleg a lengyel alapján visszaállított egyes számú alakról – mindenestre hapax legomenonnak tűnik. A Népszabadságban 1984-ben újabb alakok bukkannak fel, a *goffry* és a *goffri*; a Hajdú-Bihari Napló pedig májusban *gaufrier* néven számol be a debreceni megjelenéséről, a cikk szerint ennek ejtése [*gofri*] (a *gaufrier* [*gofxi*] ejtésű²⁰ a franciában, és 'gofrisütő'-t jelent, de csak magát az eszközt, a kezelőjét vagy a helyiséget nem), majd ugyanitt júniusban és júliusban bérelhető *gofrisütő*-t hirdetnek, majd szeptemberben újabb cikkben visszatérnek a *gaufrier* alakra (valószínűleg azért, mert a szóban forgó bódé felirata ez). Szeptemberben ugyanez az alak felbukkan a Kisalföldben is, és itt nevezik először *amerikai palacsintá*-nak a gofrit. Ugyanebben az évben, de korábban hirdetésekből *brüsszeli fánk* (Népszabadság 1984. április) és a *flamand palacsinta* is felbukkan, de akárcsak az *amerikai palacsinta*, inkább magyarázatként, mint magyarázati javaslatként: az nem világos, hogy a *gaufrier* írásmódot és az amerikai eredetet hogyan egyeztetni össze az újságíró.

Szótörténeti szempontból a további adatok már kevésbé érdekesek, hiszen 1984-re láthatóan közkeletűvé vált a *gofri* szó.²¹ Mivel a gofrisütőt, sőt a Balatonnál egész gofrisütő pavilont ajánló hirdetések már tavasszal megjelennek, jó eséllyel tehetjük a gofri divathullámának kezdetét 1983-ra, vagy talán kissé korábbra is. Okkal feltételezhetjük, hogy az első fecske a Libegőnél megjelenő gofriárus volt: a népszerű fővárosi kirándulóhelyen sokan megfordulhattak, így könnyen elterjedhetett a híre, és más vállalkozókat is arra ösztönözhetett, hogy hasonló sütdéket nyissanak. Márpedig a beszámoló itt egyértelműen lengyel eredetre utal, így okkal feltételezhetjük, hogy az étel elnevezése is onnan származik. A gyanút az erősítheti meg, hogy a gofrival kapcsolatos egyetlen, időben viszonylag közel álló korábbi utalás is lengyel kontextusban jelenik meg. Természetesen számos részlet homályos. Az 1979-es cikk állítása szerint az ételt Lengyelországból hozták, de arról nincs szó, hogy a gofrisütők is onnan származnának. De ha onnan is szerezték

²⁰ HOOLE et al. (2013: 84) alapján zöngétlen mássalhangzók után jellemzően zöngétlen az *r*-rel jelölt hang megvalósulása a franciában. Ez az uvuláris réshang magyar átvételként nyilván az /*r*/ valamely alveoláris megvalósulásával helyettesítődne.

²¹ Ha a szó eredetét tekintve a későbbi adatok lényeges adalékkal már nem is szolgálhatnak, kultúrtörténetileg mindenképpen figyelemre méltóak. Megfigyelhető például, hogy bár a gofri gyorsételként indul, lassan beszívárog a háztartásokba is. Az ezredforduló felé közeledve egyre kevésbé fordul elő büfékkel, utcai étkezéssel kapcsolatban, és egyre többször kerül elő az otthoni vagy baráti társaságban, táborokban stb. történő gofrisütés.

be őket, egyáltalán nem biztos, hogy később más vállalkozók is onnan hozták be eszközeiket. A későbbi hirdetések mind nyugati vagy NDK gyártmányú gofrisütőket ajánlanak, lengyelt nem – igaz, a Kereskedelmi Értesítő tanúsága szerint 1986-ban engedélyezték lengyel gofrisütő forgalmazását, az azonban nem világos, hogy ez otthoni vagy büfékbe szánt „ipari” gofrisütő volt-e. Könnyen elképzelhető, hogy TÓTFALUSI információi a Lengyelországban beszerzett gépekről (ha nem konfabulációról van szó) éppen a Libegőnél található büféből származtak, és valójában nem volt tipikus a lengyelországi beszerzés. Ettől függetlenül: ha a gofri magyarországi útja innen indult, ahogy az adataink sugallják, akkor a szó valóban lengyel eredetű lehet.

A lengyel eredetet erősíti meg az írásmód is. Idegen eredetű szavaknál jellemző, hogy először idegen, az átadó nyelvre jellemző írásmódban jelennek meg, és csak bizonyos fokú meggyökeresedésük után kezdik őket fonetikusán írni. A *grapefruit* például már 1912-ben megjelenik, de csak 1934-ben jelenik meg *grépfrut* alakban (Szép Ernő olyan merész, hogy így merje írni Az Estben), a *grépfrút*-tal és a hibrid *grépfruit*-tal még sokáig háttérben marad, míg végül a *grépfrút* írásmódot 1988-ban kodifikálta a Helyesírási kézikönyv (ZIMÁNYI 1990). Ezzel szemben a *gofri* rögtön fonetikus írásmóddal jelenik meg,²² és későbbi kevert, idegenes, de a francia alaknak nem megfelelő írásmódok arra utalnak, hogy a nyelvhasználók tudatában vannak annak, hogy idegen szóról van szó, ezért megpróbálják valamilyen idegen formában írni. Talán még a *gofry* esetében is legalább részben erről, és nem a lengyel alak átvételéről van szó. Talán a *gaufrier* alak felbukkanásának is az állhat a hátterében, hogy a *gaufre* végén nincs [i], és olyan alakot próbáltak keresni, amivel az [i] megléte magyarázható. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a szó a süti csomagolásán szerepelt, és a vele készíthető étel nevével azonosították.

5. A gofri neve: Európában és Magyarországon. Felmerülhet még egy érv, amely a francia átvétel ellen szól: a magyarba ritkán kerültek szavak közvetlenül a franciából, és a hetvenes-nyolcvanas években is azt várhatnánk, hogy francia szavak német közvetítéssel kerüljenek a magyarba. A németben azonban a *gofri* semmilyen olyan formában nincs meg, amely a magyar átvétel alapjául szolgálhatott volna. Igaz, az is ritka, hogy a magyar közvetlenül a lengyelből kölcsönözzön. Éppen ezért érdemes megvizsgálni, milyen más nyelvek szolgálhattak az átvétel potenciális forrásául.

Az áttekintéshez jó alapot nyújt a Wikipédia. A Wikipédiával kapcsolatban gyakran felmerül adatainak megbízhatatlansága. Ettől függetlenül nyelvi tények ellenőrzésére kiválóan alkalmas lehet, hiszen a jelenségeket saját nevük alatt tárgyalják, és általában megadnak egyéb használatos elnevezéseket is, esetenként akár azt is, milyen területen vagy regiszterben használják őket.

A szócikkek tanúsága szerint a *gofri*-hoz hasonló alakok a bretonban, a baszkban, a katalánban, a spanyolban, az olaszban (Piemontban), a lengyelben, a bolgárban fordulnak elő, illetve másodlagosnak megjelölt elnevezésként a portugálban és a románban.

²² Ebből a szempontból érdekes FODOR (1993) cikke, melyben a Kígyó utcai Jégbüfé *goffry* feliratán értetlenkedik: „Angolul *waffer*, németül *Waffel*, franciául *gaufre*, tehát ha mindenáron franciásan akarják hívni, miért nem *gofri*-nak írják?” Miért „franciás”, ha már a magyar Helyesírási szótár is kodifikálja, és miért nem arra hivatkozik? Egyáltalán nem indokolja, miért a kiejtés szerinti írásmód lenne helyes. (Emellett az angol *waffer* ’ostya, nápolyi’, a gofri *waffle* lenne.)

Érdekes módon a vallonban is a *wāfe* alak használatos, mely a holland *wafel* átvétele; különböző formákban ez található meg a limburgiban, a németben, az angolban, a walesiben, a skandináv nyelvekben, a finnben, az oroszban, a beloruszban, az ukránban, a csehben, a szlovénben, a bosnyákban, a montenegróiban, a horvátban, a szerbben, a macedónban, a görögben, a törökben, az azeriban, a kazahban stb. Néhány esetben más névtípus is előfordul, például a luxemburgi *Eisekuch* (szó szerint kb. 'vassütemény') vagy a szerb *bakin kolač* (kb. 'nagymama süteménye').

Természetesen ezen adatok megbízhatósága is megkérdőjelezhető. A macedón szócikk például nem említi *gofri* típusú elnevezést, de a katalán konyháról szóló szócikkben²³ előfordul a *belgickute zoḡpu* 'belga gofri' kapcsolat. Ha a cseh vagy szlovák weben a *gofri* szóra keresünk, először magyar nyelvű találatokat kapunk, de később felbukkannak cseh, illetve szlovák nyelvű adatok is. A cseh televízió archívumában még hírt is találunk arról, hogy Észak-Morvaországban gofrisütők nyíltak: itt a *palačinka gofri* 'gofri pala-csinta' terminust alkalmazzák.²⁴ Ezzel szemben szlovén és horvát oldalakon nem bukkan fel a szó, és a szerb weben is csak a zömmel magyar Péterréve iskolájának honlapján.²⁵ Mindebből arra következtethetünk, hogy a francia *gaufre* alakból származó elnevezések egyrészt a francia nyelvterülettől délre, elsősorban az Ibériai-félszigeten terjedtek el, másrészt szigetszerűen bukkan fel Közép-Európában, elsősorban a lengyelben, a magyarban és a bolgárban, de előfordul a románban és szórványosan a csehben, a szlovákban és a macedónban is. A szó, illetve az ételféleség regionális története mindenképpen további vizsgálatra lenne érdemes. Itt most csak annyit fontos leszögezni, hogy a lengyel származtatás mellett elvben a bolgár eredet is lehetséges lenne. Ezt azonban nem csak az erre utaló nyelvemlékek hiánya miatt zárhatjuk ki, hanem azért is, mert a bolgár *zoḡpema* [gofreta] bizonyára nem *gofri* alakban került volna be a magyarba.

Ezen a ponton meg kell említenünk egy másik problémát is. A bolgár *zoḡpema* ugyanis a francia *gaufrette* átvétele, ami pedig nem 'gofri', hanem 'ostya; nápolyi' jelentésű (a szócikk alapján azonban a bolgárban ebben a jelentésben nem használják). Általában jellemző az, hogy a magyar *gofri* megfelelői gyakran lefedik ezeket a magyar szemmel a gofritól radikálisan különböző ételeket is. Sőt, néha úgy tűnik, hogy az 'ostya' és a 'gofri' fogalma a magyarban is összefér.

Az ÉKsz.¹ meghatározása szerint az *ostya* „1. Fémlepek közt sütött, kelesztés nélküli vékony tésztaféle [...] 2. Hasonlóan készített, de ropogósra sütött, ízesített cukrászati készítmény.” Nem világos, mi a különbség a két jelentés között – a második jelentésleírás inkább csak kiegészíti az elsőt, mintsem új jelentést ad meg. Bár valószínűleg inkább a nápolyira, fagylalttölcsérre stb. vonatkozik, a leírás alapján gondolhatnánk, hogy az *ostya* jelentésébe akár a 'gofri' is belefér. Ha azonban ez így lenne, akkor a gofri magyar megnevezése nem okozott volna gondot: egyszerűen *ostyá*-nak vagy valamilyen *ostyá*-nak nevezték volna. Igaz, előfordul az ilyesmi. A Ludas Matyi 1988 márciusában kö-

²³ https://mk.wikipedia.org/wiki/Каталонска_кујна (2024. 11. 24.)

²⁴ <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10116288585-archiv-ct24/218411058210031/cast/662342> (2024. 11. 24.). Mivel a hír 1989-es, és a gofrit újdonságként állítja be, elvethetjük a feltetelezést, hogy a gofri Csehszlovákiából került Magyarországra. Az, hogy a csehben *i*-vel, nem pedig *y*-nal írják, valószínűbbé teszi, hogy Csehszlovákiába Magyarországról, nem pedig Lengyelországból került.

²⁵ <https://samubps.edu.rs/index.php?grp=51002466> (2024. 12. 11.)

zölte Majláth László egy írását, melyben a következőket olvashatjuk: „– Maradok inkább a gofrinál – tűnődött a fiú, s szavát tett követte. Beleharapott a négyzetrácsosra sült ostyába, a csokihab szétkenyődött serkenő bajsán.” A vajdasági Magyar Szó (1988. november) kifejezetten ostyaként definiálja: „Az itthon vagy külföldön vásárolt elektromos ostyasütővel mi is süthetünk waffelt, gofrit, amerikai palacsintát, azaz a kevésbé előkelően hangzó ostyát.”²⁶ A Magyar Konyha még 1998 márciusában is így ír: „Ugye szereti Ön az amerikai palacsintát, ismertebb nevén a gofrit? Két habkönnyű, ropogós ostya közé kakaót, lekvárt vagy más finomságot töltve ropogtathatjuk ezt a tengerentúli csemegét.” Vannak azonban olyan adatok is, amelyek kifejezetten arra utalnak, hogy a nyelvhasználók megkülönböztetik az ostyát és a gofrit. A marosvásárhelyi Népújságban 1990 decemberében jelent meg a következő hirdetés: „Eladó új elektromos palacsintasütő (gofri és ostya).” Az Új Hírnökben 1996 novemberében Severin márkájú „ostya- és gofrisütő”-t kínálnak. A „gofri és ostya” kapcsolat a Magyar Közlönyben is számtalanszor megjelenik. Az 1. számú melléklet a 6/2006. (II. 10.) PM rendelethez például a következőket írja: „*Gofri és ostya.* Könnyű, finom pékáru, amelyet két mintás fémlap között sütnék. Ide tartozik az olyan vékony ostyaáru, amely hengerelt is lehet, az ízesített tölteléket tartalmazó két vagy több ostyarétegből álló nápolyi vagy vékony ostyasütemény és a speciális gépen keresztülsajtolt ostyatészta (pl. fagylalttöltés). Az ostya lehet csokoládéval borított is. A gofri az ostyához hasonló termék.”

Hogy ez a hasonlóság miben áll, azt már nehezebb meghatározni. Kétségtelenül hasonló a készítési eljárás, azaz a két lap közötti sütés. Az ostyának, különösen a nápolyi-féléknek, lehet a gofrihoz hasonló kockás mintázata, de a laponként árult ostyáknál ez kevésbé jellemző. A gofrit az ostyától megkülönbözteti, hogy belül van egy puha rétege is – ugyanakkor el tudunk képzelni olyan sült tésztaalapot is, melyről nehéz eldönteni, hogy még ostya, vagy már gofri. Az *ostya* és a *gofri* tipikusan egy skála két végpontját jelöli meg, a skála közepe viszont a valóságban nem vagy csak igen ritkán fordul elő (legalábbis magyar nyelvterületen).²⁷ Az mindenesetre biztos, hogy az *ostya* megnevezés a gofri körülírásaiban nem gyakoribb, mint a *palacsinta*, a *fánk*, a *piskóta* vagy a *lepény*. A fánk a korábban említett *brüsszeli fánk* elnevezésen kívül megjelenik a Természet Világa 1997. júniusi számában, egy fizikai témájú cikkben is: „Átvesszi a rács által rákényszerített periodicitást, és sokkal inkább helytálló a gofri-fánkhoz hasonlítani ezt az elektront, mint egy tömegponthoz!” A piskótához való hasonlítás például a Magyar Nemzetben, 1991 márciusában jelenik meg: „A [...] vállalkozás a Magyarországon amerikai palacsinta, vagy gofri néven ismert, piskótaszerű készítményt gyártja [...]”. A *lepény* a már elfelejtett *kockalepény*-ben bukkan fel, illetve Radácsy László Héber–magyar nagyszótárában, ami szerint a קַחֵמִי jelentése 'lepény; gofri (amerikai palacsinta)'.²⁸ Az Udvarhelyi Híradó

²⁶ E cikk szerzője nincs feltüntetve, de a szöveg 1996 októberében szinte változatlanul megjelenik a Népszabadságban Czegléczki Mihályné aláírással, 1997 decemberében pedig a Kárpáti Igaz Szóban, ismét a szerző megjelölése nélkül.

²⁷ Arra is van példa, hogy a *gofri* elnevezés terjed át más ételekre. A Kisalföld írja 2006 augusztusában: „Persze akad még bőven olyan finomság, amit Kertész Gyuláné meg tud sütni. Ilyen például a gofri. No nem az amerikai palacsintának mondott változat, hanem a ropogós tallér, ami pillanatok alatt elfogy, ha elkészíti.”

²⁸ Könnyen lehet, hogy ez az adat téves: más források alapján úgy tűnik, hogy a קַחֵמִי [khamita] jelentése 'palacsinta', a gofri viszont (a nápolyival együtt) לֶפֶף [vafel].

2017 májusában egy lepényreceptet közöl, amelyben az áll: „Egyébként palacsinta- vagy gofrisütőben is ki lehet sütni.”

Végezetül érdemes rátérni arra, hogy milyen más nevei vannak a gofrinak magyarul. TÓTFALUSI (1988: 12–13) korábban idézett szövegében maga is említi az *amerikai palacsintá-t*, és bár leírja, hogy az étel valójában sem nem amerikai, sem nem palacsinta, mégis e magyarítás mellett foglal állást (indoklás nélkül).²⁹ A *gofri* megfelelőjeként az *amerikai palacsintá-t* adja meg MINYA (2003: 48)³⁰ is, de mivel utána a „frissen süttöt, töltött ostya” is szerepel, az *amerikai palacsinta* talán nem magyarításként, hanem körülírásként áll itt (ez esetben természetesen téves, akárcsak az, hogy töltött). MINYA (1993) viszont az *amerikai palacsintá-t* úgy említi, mint azt a kifejezést, amelyet majdnem (szükségesnek érzi hozzátenni: „[d]e csak majdnem”) sikerült a *gofri* helyett elfogadtatni. BALÁZS (2005: 12) az *amerikai palacsintá-t* a sikeres magyarítások között sorolja fel.

Mielőtt megvizsgálánk, mennyire sikeres magyarítás az *amerikai palacsinta*, érdemes megnézni, honnan származik. A szókapcsolat először a harmincas években bukkan fel a magyar sajtóban, de a szöveggörnyezet alapján ez inkább jelentheti a valódi amerikai palacsintát (a magyar palacsintához hasonló, de annál kisebb és vastagabb kerek tésztalapot), mint a gofrít. A szókapcsolat legközelebb 1968-ban jelenik meg egy olyan cikkben, mely a mexikói olimpia résztvevőinek menüjét írja le, 1969-ben pedig a vajdasági Magyar Szóban egy heti étrendmintában szerepel – egyik esetben sem világos, miféle ételről van szó. 1980-ban a Földművelőben szerepel egy recept *amerikai palacsinta* címen, de ez egy tejfölös párolt káposztával töltött rántott palacsinta receptjét írja le.

Az amerikai palacsintát a gofrihoz kapcsoló első találat 1984 júliusában bukkan fel a Népszabadságban, itt a gofrít mint „amerikai palacsintának mondott ostyát” írják le. Az nem világos, hogy a „mondott” arra vonatkozik-e, hogy így is nevezik, vagy hogy azt állítják a gofrról, hogy Amerikában ilyen a palacsinta. A következő találat már augusztusi, a Magyar Hírlapból: „A hangos bemondó [sic] szócsöve lett a virágzó kiskereskedelemnek, az amerikai palacsintának csakúgy, mint a vízipisztolyárusnak” – csak sejthető, hogy itt is a gofrról van szó, akárcsak a szeptemberi Kisalföldben: „Az amerikai palacsinta, a gaufrier a fürdő mellett kilenc forintba kerül” vagy a Kelet-Magyarországban decemberben olvasható reklámban: „Kóstolja meg ön is, Téli pavilonunk újdonságát, a gofri amerikai palacsintát.” Ezt követően rendkívül megszorodik a találatok száma, csak 1985-ben tizenöt találat van rá, több, mint 1984 előtt összesen (bár ezek közül néhány ugyanaz a hír több lapban). A szókapcsolat gyakorisági növekedése nyilvánvalóan összefüggésben van a gofri elterjedésével, bár ahhoz képest néhány éves késésben van. Kérdéses persze, hogy mindig erről van-e szó: a Csongrád Megyei Hírlap 1985 áprilisában

²⁹ Érdekes módon Magyarító szótára (TÓTFALUSI 2011) viszont egyáltalán nem tartalmazza a *gofri-t*, pedig ahol állnia kellene, olyan magyarítások is szerepelnek, mint a *goj* helyett a *keresztény* és a *nem zsidó*, a *gokart* helyett a *törpe versenyautó*, a *golf* helyett az *angol labdajáték*. Hogy ezek mennyire tekinthetők sikeres magyarításnak, vagy egyáltalán magyarításnak, az az *amerikai palacsinta*-ról írottak alapján könnyen megítélhető.

³⁰ Bár a kötet a címe szerint is a rendszerváltás és az ezredforduló közötti évtized idegen szavaival foglalkozik, tömegével tartalmaz olyan szavakat is, amelyek nyilvánvalóan már jóval korábban elterjedtek: *glasznosztj*, *hot dog*, *joystick*, *pizza* stb. Mint arról fentebb szó esett, a *gofri* legkésőbb 1984-re közzismertté vált.

például azt írja, hogy egy amerikai vacsorán felszolgált amerikai palacsinta „kukoricalisztból készül karamellmártással” – kétséges, hogy ez gofriszerű ételféleség lehetett. De az újvidéki Magyar Szó 1991. júniusi számában egyértelműen nem gofiról van szó: „Közben a fiatalok friss reggelit kínálnak, teát fánkkal vagy »pancakét«, amerikai palacsintát”. Előfordul az *amerikai palacsinta* a romániai magyar sajtóban is (Udvarhelyi Híradó, 1990. augusztus; marosvásárhelyi Népújság, 1991. április), de egyik esetben sem világos, hogy gofiról van-e szó.

A rendelkezésünkre álló előfordulások alapján arra kell gondolnunk, hogy az *amerikai palacsinta* 'gofri' nem tudatos magyarosítás eredménye, hanem tévedésen alapuló körülírásból vált elnevezéssé. Az is elképzelhető, hogy marketingcélokkal jelent meg: az (akkor még) ismeretlen *gofri* név közel sem csábít annyira kóstolásra, mint az *amerikai palacsinta*, mely valami ismert és közkedvelt étel sajátos változatát ígéri. A *palacsinta* elem védhető azzal, hogy a gofri tésztaja valóban hasonlít a palacsintáéra, és ha Amerikában (azaz az Egyesült Államokban) valóban csak így sütnék meg a palacsintatésztát, még el is tudnánk fogadni. A probléma az, hogy ott hasonló tésztából készítenek a közép-európaira sokkal jobban hasonlító palacsintát, ami azonban eltér annyira, hogy érdemes legyen hozzátenni az *amerikai* jelzőt. Ugyanakkor a gofirra az *amerikai* jelző nem igazán illik, mert bár az Egyesült Államokban is népszerű, de nem amerikai eredetű, és nem is onnan került Magyarországra. Annak ellenére, hogy ez az elnevezés nyilvánvalóan tévedésen alapul, viszonylag ritkán kap kritikát (erre példa a korábban idézett GALÁNTAI–SZÉKY-cikk [1992: 18], ahol kap némi fricskát). TÓTFALUSI (1988: 12–13) megengedő hozzáállása azért is furcsa, mert nem következetes: a *disc jockey* magyarítását, a *lemezlovas*-t egyenesen „kétségbeejtően ostoba találmány”-nak nevezi azért, mert szerinte a *jockey* itt nem 'zsoké', hanem 'lókupec' jelentésben szerepel.³¹ Nem világos, hogy ha egy eredetileg hibás magyarítás már valamennyire elterjedt, akkor miért kell az egyik esetben harcolni ellene, a másik esetben pedig további terjedéséért szurkolni.

Különösen annak fényében kérdéses, hogy mennyire tekinthetjük sikeres magyartásnak a gofri *amerikai palacsinta* elnevezését, hogy időközben megérkezett Magyarországra az amerikai stílusban készített vastagabb, kisebb átmérőjű palacsinta is, és érthető módon ezt is *amerikai palacsintá*-nak nevezik. A Magyar Nemzeti Szövegtár 2 korpuszból (MNSz2., vö. ORAVECZ et al. 2014) kigyűjtött példák esetében jó néhány esetben világos, hogy valóban az amerikai módra készített palacsintáról van szó: „Az *amerikai palacsinta* vastagabb, tésztáját sütőporral vagy szóda-bikarbónával teszik könnyebbé, majd tálaláskor nyakon öntik juharsziruppal és pár szem bogyós gyümölccsel, vagy ropogósra sütött baconnel szervírozzák.”; „Az amerikai palacsinta összetevőiben alig tér el a magyartól [...]”; „A palacsinták közül a legismertebb az amerikai palacsinta, ami feltehetőleg Hollywoodnak és a tévés sorozatoknak köszönhető.”; „A vastagság – ideális esetben –

³¹ Ezt az állítást nem támasztja alá, és más források alapján sem sikerült megerősíteni. Modern szótárakban nem sikerült megtalálni ezt a jelentést. Az angol Wikipédia *jockey* szócikke (<https://en.wikipedia.org/wiki/Jockey#Etymology>; 2023. 02. 20.) szerint ugyan a 16–17. században a szót lókereskedőkre, kocsisokra, vándorzenészekre és csavargókra is használták, de a forrásként megjelölt Online Etymological Dictionary *jockey* szócikke (<https://www.etymonline.com/word/jockey>; 2023. 02. 20.) semmi hasonlót nem tartalmaz. TÓTFALUSI (1988) és az angol Wikipédia független forrásnak tekinthető, és egybecsengésük aligha véletlen, de semmi sem igazolja, hogy a *disc jockey* kapcsolatban ez a jelentés lenne meg.

nem jár együtt tömörséggel: a jó amerikai palacsinta könnyű, levegős – pont, mint a jó piskóta, vagy más kelt tészta.”;³² „Crepog: Wales-ben népszerű palacsinta, az amerikai palacsintához hasonló, népszerű szülinapi sütemény.”; „Vaskos, amerikai palacsintáról, úgynevezett crumpetról van szó, amely már-már fánkyszerű, de lyukacsos felszínű.” Az utóbbi két esetben a *crepog* és a *crumpet* egyértelműen palacsintaként, és nem gofriként azonosítható. Márpedig az ilyen kétértelműség kommunikációs zavarokhoz vezethet: ha valaki *amerikai palacsintá*-ról beszél, nem világos, hogy gofrira vagy valóban amerikai stílusú palacsintára gondol-e.

Azt pedig, hogy a gofrit a magyar nyelvhasználók nem egy palacsintafajtaként tartják számon, egyértelműen igazolja, hogy számos esetben egymás mellé rendelve jelenik meg a *gofri* és a *palacsinta*: „Talán én kértem, hogy mázsaszámra falja a gofrikat meg a palacsintákat?”; „A juhaszirupot főleg palacsinta és gofri ízesítésére használják”; „[nem?] egyszerű ellenállni a palacsintának, vagy a gofrinak”; „Palacsinta és gofri után is jól jön egy kis mozgás”; „a sült hekk, a palacsinta, a fagyí és a gofri”; stb.

Még ha nem is lennének jelentésbeli problémák, akkor is kérdéses, mennyire lenne alkalmas az *amerikai palacsinta* a *gofri* kiváltására. A *gofri* mindössze két szótag, az *amerikai palacsinta* kilenc! Ilyen szempontból a szintén előforduló hat szótagos *flamand* vagy *rácsos palacsinta*, a négy szótagos *brüsszeli fánk* is szerencsésebb választás lenne. (Persze a gofri épp annyira nem fánk, mint amennyire nem palacsinta, de valószínűleg alaptagnak nem is találhatunk olyan elemet, amely pontosan megfelelne.) De ezek a jelzős szerkezetek még mindig nem szerencsések, nem elsősorban szótagszámuk, hanem helyesírásuk miatt: ha ugyanis összetéti előtagba kerülnek, akkor a mozgószabály érvényes rájuk, ami a magyar nyelvhasználók jelentős részének komoly kihívás: míg a *gofri* illat vagy a *gofrisütő* leírása semmi nehézséget nem jelent, a *rácsospalacsinta*-illat vagy a *brüsszeli fánk-sütő* leírásába már sokaknak beletörne a bicskájuk.

Éppen ezért a körülírásnak szerencsésebb módja lenne valamilyen szóösszetétel. A korábbi példákból láthattuk, hogy egy gofriszerű ételnek *kockalepény* volt a magyar elnevezése, ezt bátran fel lehetett volna eleveníteni, valószínűleg könnyen kiszorította volna a *gofri*-t, ha időben kezdik terjeszteni. Felmerülhet a *molnárkalács* 'gofri' jelentésben való felelevenítése is: erről a Magyar Konyha 1990/1. számában azt feltételezik, hogy a gofri őse. Más források (pl. KISBÁN 1997: 525) alapján ez inkább ostya lehetett, az interneten fellelhető képek is általában vékonyabbnak mutatják a gofrinál, de ennyi csalás talán megengedhető egy elfeledett terminus felelevenítésénél. A forrásainkban talán 'gofri' jelentésben fordul elő a *molnárlepény* is Az Üstökös 1866-os évfolyamában: „Öt órákor jön az uzsonna. Jeges kávé, vagy fagyalt, czukorsüteményekkel, molnárlepény és indianer krafli.” Bár a Néprajzi Lexikon szerint a *molnárlepény* – számos hasonló felépítésű összetétellel együtt – a 'liszt, víz, só összetételű, erjesztetlen, nyílt tűzhelyen vagy kemencében sült tészta' (NéprLex. *lepénykenyér*), ez a jelentés ebbe a szövegkörnyezetbe aligha illik, a 'gofri' viszont annál inkább.

A fő kérdés azonban az, hogy miért kellene egyáltalán magyar megfelelőt találni a *gofri*-nak? Az ilyesmi legfeljebb csak akkor indokolt, ha a szó kiejtése nehézséget okoz (esetleg ha zavaró homonímia alakul ki). Érdekes módon az a gondolat, hogy a *gofri* ma-

³² A terminológiai zűrzavarra való rámutatás kedvéért jegyezzük meg, hogy a piskóta nem kelt tészta.

gyarítása teljesen értelmetlen, már a nyelvművelő irodalomban is egészen korán megjelentek: „A *gofri* hivatalos megmagyarításával már meg se próbálkoztunk. A néhol *amerikai palacsintának*, máshol *waffelnak* titulált nyalánkság neveként lassan állandósulni látszik nyelvünkben a szó fenti formája; idővel akár tisztességes jövevényszóvá is válhat. (Idegen ételek miért ne hozhatnák magukkal idegen nevüket, ha az ugyanolyan emészthető a magyar nyelvnek, mint az étel a magyar gyomornak?)” (BUVÁRI 1987). Az idézetből úgy tűnik, a szerző nem is fogadja el az étel neveként az *amerikai palacsintá-t*. Persze a tisztességes jövevényszavak és a (tisztességtelen?) idegen szavak áltudományos szembeállításával semmiképpen nem lehet egyetérteni.

6. Konklúzió. A magyarban az eredetileg *r* végű mássalhangzó-torlódásra végződő jövevényszavak közül egyedül a *gofri* esetében merül fel, hogy epitetikus *i*-vel adaptálódott. A források azonban inkább arra engednek következtetni, hogy a szó a lengyelből került a magyarba, mégpedig a többes számú *gofry* alak átvételével. Ha ezt elfogadjuk, akkor a magyarban a szillabikus *r* tövégi *i*-vel való feloldására nincs példa. A nyelvművelő irodalomban a *gofri* magyar neveként számontartott *amerikai palacsinta* nem mesterséges magyarításnak, hanem tévedésen alapuló körülírásnak tűnik. Ez hosszán és körülményességén kívül azért sem szorította ki a *gofri-t*, mert félreérthető: használatakor nem világos, hogy *gofri*ra vagy valóban *amerikai* jellegű *palacsintára* utal-e.

Kulcsszók: magyar nyelv, etimológia, jövevényszavak, javítóstratégia, fonotaktika, nyelvmemlékek.

Hivatkozott irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Az ómagyar kor. Hangtörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Osiris, Budapest. 301–351.
- ADT. = *Arcanum Digitális Tudománytár*. <https://adt.arcanum.com/hu>
- BAKOS FERENC 1986⁸. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BAKOS FERENC 2002². *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BALÁZS GÉZA 2005. Nyelvészeti viták az idegenszerűségekről. *Magyar Orvosi Nyelv* 2005/1: 8–16.
- BÁRCZI GÉZA 1989⁶. Hangtörténet. In: BÁRCZI GÉZA – BENKŐ LORÁND – BERRÁR JOLÁN, *A magyar nyelv története*. Tankönyvkiadó, Budapest. 95–180.
- BLASKOVICS ÁKOS – ITTÉS AMBRUS 2022. Ybl a Google-ön. A szillabikus *l* és a magyar magánhangzó-harmónia esete. *Beszédtudomány – Speech Science* 3: 225–272. <https://doi.org/10.15775/Besztud.2022.225-272>
- BUVÁRI MÁRTA 1987. Árunyelv. *Élet és Tudomány* 42/38: 1202.
- CLEMENTS, GEORGE N. 1990. The role of the sonority cycle in core syllabification. In: KINGSTON, JOHN – BECKMAN, MARY E. eds., *Papers in Laboratory Phonology I. Between the Grammar and the Physics of Speech*. Cambridge University Press, Cambridge. 283–333. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511627736.017>
- CÔTÉ, MARIE-HÉLÈNE 2000. *Consonant cluster phonotactics. A perceptual approach*. (Doktori disszertáció.) Massachusetts Institute of Technology, Cambridge (MA). <https://rucore.libraries.rutgers.edu/rutgers-lib/38478/PDF/1/play> (2024. 03. 12.)
- ÉKsz.¹ = *Magyar értelmező kéziszótár*. Szerk. JUHÁSZ JÓZSEF – SZÓKE ISTVÁN – O. NAGY GÁBOR – KOVALOVSKY MIKLÓS. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

- ESz. = *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Főszerk. ZAICZ GÁBOR. A magyar nyelv kézikönyvei 12. Tinta Kiadó, Budapest, 2006.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN – MELICH JÁNOS, *Magyar etymológiai szótár* 1–17. füzet. MTA, Budapest, 1934–1944.
- EWUng. = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–2. Hrsg. BENKŐ, LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993–1995. + *Register*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
- FEJES LÁSZLÓ 2007. A szótármány. *Budapesti Könyvszemle* 19: 140–147.
- FEJES LÁSZLÓ 2012. Négy lába van a sertésnek... *Nyelv és Tudomány* 2012. augusztus 16. <https://www.nyest.hu/hirek/negy-laba-van-a-sertesnek> (2023. 02. 03.)
- FODOR ISTVÁN 1997. Fanatik. A félműveltség nyelvi terrorja Budapesten – és másutt. *Édes Anyanyelvünk* 19/1: 6.
- FÖLDESI ANDRÁS 2014. Tótfalusi István, Magyarító szótár – Idegen szavak magyarul. (Ismeretetés.) *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9/1: 171–182.
- GALÁNTAI ZOLTÁN – SZÉKY JÁNOS 1992. Pierre Larousse magyarországi kalandjai. *Budapesti Könyvszemle* 4: 12–20.
- GERSTNER KÁROLY 2003. A magyar nyelv szókészlete. In: KIEFER FERENC – SIPTÁR PÉTER szerk., *A magyar nyelv kézikönyve*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 117–155.
- GERSTNER KÁROLY 2022. Benkő Loránd és az Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen. *Magyar Nyelv* 118: 44–51. <https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2022.1.44>
- GERSTNER KÁROLY é. n. Az ÜESZ. előszava. <https://uesz.nytud.hu/foreword.html> (2023. 02. 02.)
- HOOLE, PHILIP – POUPLIER, MARIANNE – BEŇUŠ, ŠTEFAN – BOMBIEN, LASSE 2013. Articulatory coordination in obstruent-sonorant clusters and syllabic consonants. Data and modelling. In: SPREAFICO, LORENZO – VIETTI, ALESSANDRO eds., *Rotics. New Data and Perspectives*. Bozen-Bolzano University Press, Bolzano. 81–97. <https://doi.org/10.13124/9788860461025>
- HORGER ANTAL 1921. Szókezdő magánhangzók fejlődése. *Magyar Nyelv* 17: 78–86.
- KISBÁN ESZTER 1997. Táplálkozáskultúra. In: BALASSA IVÁN – PALÁDI-KOVÁCS ATTILA szerk., *Magyar néprajz IV. Életmód*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 417–583.
- MINYA KÁROLY 1993. Mit eszünk rajtuk? *Édes Anyanyelvünk* 15/4: 13.
- MINYA KÁROLY 2003. *Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltástól az ezredfordulóig*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 16. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- MNSz2. = *Magyar Nemzeti Szövegtár 2*. <https://clara.nytud.hu/mnsz2-dev>
- MOLLAY KÁROLY 1982. *Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig*. Nyelvészeti tanulmányok 23. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NéprLex. = *Magyar Néprajzi Lexikon* 1–5. Főszerk. ORTUTAY GYULA. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977–1982.
- NYÍRKOS ISTVÁN 1993. *Az inetimologikus magánhangzók a magyarban*. K. n., Debrecen.
- ORAVECZ, CSABA – VÁRADI, TAMÁS – SASS, BÁLINT 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: CALZOLARI, NICOLETTA et al. eds., *Proceedings of the 9th International Conference on Language Resources and Evaluation*. European Language Resources Association, Reykjavik. 1719–1723.
- PAPP FERENC 1969. *Reverse-alphabetized Dictionary of the Hungarian Language = A magyar nyelv szóvégműtató szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PÁTROVICS PÉTER 2003. Vade mecum, vade retro? *Könyv és Nevelés* 5/2: 50–52.
- PEPERKAMP, SHARON – ITURRALDE ZURITA, ALVARO MARTIN 2019. Compensation for French Liquid Deletion During Auditory Sentence Processing. In: *Interspeech 2019*: 1951–1955. <https://doi.org/10.21437/Interspeech.2019-2950>
- REBRUS, PÉTER – TÖRKENCZY, MIKLÓS 2016. A Non-cumulative Pattern in Vowel Harmony: a Frequency-Based Account. In: HANSSON, GUNNAR ÓLAFUR et al. eds., *Proceedings of the 2015*

- Annual Meeting on Phonology*. Linguistic Society of America, Washington DC. <https://doi.org/10.3765/amp.v3i0.3692>
- REY, ALAIN ed. 1998. *Dictionnaire historique de la langue française*. Le Robert, Paris.
- STERIADE, DONCA 2003. Syllables in Phonology. In: FRAWLEY, WILLIAM J. ed., *International Encyclopedia of Linguistics*. Oxford University Press, Oxford. 190–195.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976. + *Mutató*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 1988. *A forró kutyá*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 2004. *Idegenszó-tár*. A magyar nyelv kézikönyvei 8. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- TÓTFALUSI ISTVÁN 2011. *Magyarító szótár. Idegen szavak magyarul*. A magyar nyelv kézikönyvei 20. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- TÖRÖK KATALIN 2009. Polsko-węgierskie, węgiersko-polskie kontakty językowe – historia i współczesność. *Studia Pragmalingwistyczne* 2009/1: 167–181.
- ÚESz. = *Új magyar etimológiai szótár*. Főszerk. GERSTNER KÁROLY. <https://uesz.nyttud.hu>.
- WIESINGER, PETER 1996. *Schreibung und Aussprache im älteren Frühneuhochdeutschen. Zum Verhältnis von Graphem, Phonem, Phon am bairisch-österreichischen Beispiel von Andreas Kurzmann um 1400*. Walter de Gruyter, Berlin – New York. <https://doi.org/10.1515/9783110889925>
- ZIMÁNYI ÁRPÁD 1990. Még nem kovboj, de már krossz. *Édes Anyanyelvünk* 1990/1–4: 16.
- ZIMÁNYI ÁRPÁD 2020. Gasztronómiai szókészletünk globalizációja. In: LÖRINCZ GÁBOR – DOMONKOSI ÁGNES szerk., *Stílus – variativitás – műfordítás. Köszöntő kötet Lőrincz Julianna 70. születésnapjára*. Selye János Egyetem, Komárom. 323–335.

The name of the waffle

The etymology of the Hungarian word *gofri* ‘a crisp cake of batter baked between two plates patterned to give a grid shape’ seems to be obvious: it might be derived from French *gaufre*. If it was really borrowed directly from French, it would definitely occupy a special position among other words adapted into the phonological structure of Hungarian. While one can find a host of examples of word-final obstruent + *n* or obstruent + *l* clusters being resolved by an epithetic *i*, there are no other cases where the same repair strategy applies to an obstruent + *r* coda. In the literature, the etymology of *gofri* is not firmly established. Neither is it contained in Hungarian etymological dictionaries, nor is there any paper, as far as we are aware, dedicated to its etymology. However, according to a certain author in the popular science literature, *gofri* is of Polish origin. In this case, the word-final *i* would not be epithetic, but it would correspond to the Polish nominative plural suffix. Based on linguistic records, we argue that *gofri* was indeed borrowed from Polish. Thus, one cannot find any examples of *i*-epithesis after stem-final consonant clusters ending in *r*.

Keywords: Hungarian, etymology, loanwords, repair strategies, phonotactics, linguistic records.

BLASKOVICS ÁKOS – FEJES LÁSZLÓ
HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont